



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Күс – күзүн, кыш – кыжын, час – чазын, чай - чайын дээн сөстөрни частырыг чок бижиир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Чуруктарны адааш, сөстөрни көзенекке бижигер.



ч а с

□ □ □

□ □ □

□ □ □



2. Чараш кылдыр бижигер. Тывызыктың харызын тып бижигер.

Хыылама келгеш,

Чаагым кызыдыпты, (.....)



3. Номчугар. Шын бижилгезин хоочулашкаш, доктаадып алгар.

күс

кыш

час

чай

Күс – күзүн

кыш – кыжын

час – чазын

чай – чайын

Күзээр

кыштаар

чазаар

чайлаар



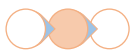
4. Тывызыктың харызын тыпкаш, доктаадып алгар. Чылдың дөрт үезин тодарадып домакташкар.

Дөрт алышкы,

Дөрт чүзүн. (.....)



Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл айхүн

Кыска, узун ажык үннерни чиге адаар, бижиир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Чараштыр бижигер. Тывызыкты тыпкар.

Ак ширтек хову шылты.

.....

.....

.....

.....



2. Номчууш, тывызыкты тыпкар.



Са-нат-тын-маан хой,

Хем-чээт-тин-мээн шөл.

(.....)



3. Сектер орнунга таарыыр үжүктү бижиш, номчугар.

Мен энгэлден лаанбаатарга бардым.

4. Сөстөрнен узун ажык үннерлиг сөстөрни чыып бижигер.

Аптыраа, эжем, ээжигей, ааршы, номнар, сылдыс, хөөмей, сыгыт.

.....

.....

Доостуун чыл ай хүншаа





Өереникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Кыска ажык үннерлиг сөстөрни чиге адаар.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Шүлүктүң бо кезээнде чылдың кайы үезиниң дугайында чугаалап тур? Харыылагар.

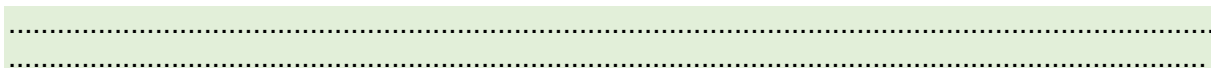
Тос айның бири болду,

Тыва сургуулумнуң эжи аштыды.

Ача, аваларының холунан четтингеш,

Адаштарым чыгып келди.

Ж.Гэрэл



2. Чурукту көргөш, дириг болгаш дириг эмес бойдушту ылгап бижигер.



Дириг бойдус:

.....
.....
.....

Дириг эмес бойдус:

.....
.....
.....

3. Бердинген эжеш сөстөрни номчугар. Оларны өкүндүр адагар.

кас - каш

кес - кеш

час - чаш

дас - даш

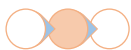
кыс - кыш

чаъс - чаш

тос - дош

дес - деш

Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

1. Сөстөрни үеге чарып бижиир. 2. Чечен сөстү номчуур.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Тывызыкты тыпкаш, шын харыыга таарыыр чурукту соңугар.

Отка кыппас,

Сугга дүшпес.



A.



Б.



В.



2. Тывызыкта сөстөрни үеге чара бижигер.

Ч: Отка → от-ка

.....

3. Үлегер домактарны номчууш, утказын хоочулашкар.

Чаш малдың оюну чараш,

Чаш уругнуң чаңы чараш.

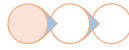


Чурукту көрүп тургаш, утказы таарыыр чечен сөс тып бижигер.



.....

Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөс чинчизин тыпкар.

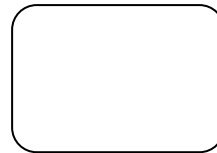
1. Лавшакты чүнен даараар?
2. Черни чүү суггарар?
3. Кандыг эдик бут доорбас?
4. Күскени чүү коргудар?
5. Чүнү холуваска, чем амдан чок болур?

		3		
	2			
1			4	5
С	С	С	С	С

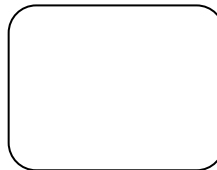


2. Тывызыктарны номчууш, харызынга тааржыыр чуруктарны тыпкар.

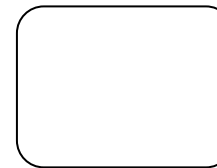
Көөрде-көзүлбес,
Тударда-туттунмас,
Базарда- бастынбас.



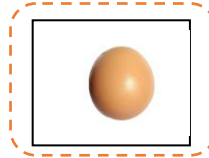
Даалык-даалык чоруктуг,
Талдар карты чемиштиг.
Майыы-майыы майышкак,
Башкы буду майышкак.
Солуу-солуу солушкак,
Соңгу буду солушкак. (шоюшкак)



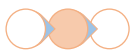
Мөңгүн доңгада -ыйлаңгы,
Ыйлаңгы иштинде -алдын .



3. Адаанда чуруктарны тывызыктың харызынга тааржыыр кылдыр хайчылап алгаш, джунга чыпшыргар.



Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Кыска чогаадыг чогаадып бижиир.

Кылып шыдаан болсаң



Дагын кылыр болсаң



деп демдегле.

1. Чурукту көрүп чүү, чүү барын, кандыг болушкун боп турарын хоочулашкар.



2. “Күскү ажыл” седиптиг, 30-40 сөстүг чогаадыг бижигер.

Ажыглаар сөстери: сиген хадыыр, сигенни кургадыыр, чимис чыыр, ногаа чыыр, аалдар, күзег, күзээр, аргасын чыыр, оолдар кичээлге баар, хевин белеттээр, кышка белеттениир.

Күскү ажыл

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....



3. Бердинген сөстөрни шын номчуп адагар.

Дош, дүш, кеш, кош, куш.

4. Айтырыгга харыылап, сөс каттыжышкыны чогааткар.

Чижек: Кандыг күс? Чылыг күс.

Кандыг күс? а.

б.

Доостуун чыл ай хүншаа





Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл айхүн

Чуруктуң аайынан хоочулажыыр.

Кылып шыдаан болсаң

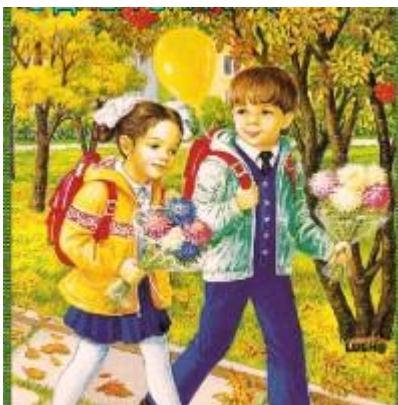
+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Чурукту көрүп хоочулашкар. Кымнар, чүлөрнүң чуруун көрүп тур силер?
Чурукта кижилерге ат берип хоочулашкар.



2. Хоочулашкан седишке таарыыр 30-40 сөстүг чогаадыг бижигер.

Ажыглаар сөстөр: Ыяш, оът сиген, оол, уруг, шаар, сарыг калбы, орук, сүнкүк, порм, куртка, чечек, лент, ботинк, хөйлең, адаштар, 9 айның бири, саргайган чер, адаштар харгыжар, чайгы дыштанылга дугайында чугаа.

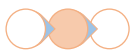
Күс

Handwriting practice area with a header 'Күс' and several horizontal lines for writing.



Чижек домактар: Мээң эң дуралыг үем күс. Күзүн оолдар өөренип баштаар. Янзы-бүрү ногаа, чимис элбек турар.

Доостуун чыл ай хүн шаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл ай хүн

Сөзүглелди билип номчуур, утказын бодунуң сөзүнен аайтыр.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди билип номчуур. Утказын бодунуң сөзүнен аайтыр.

Саазын

Бистиң Моол оранывыс саазынны чаштыыкы ораннарнан алыр. Өөреникчилер силер кыдырааш, номугарны кам чок эдилээр болса, саазынны улуг-ла херегледеп каар болур силер. Мындыг ужурунан кыдыраажыгарны камныг эдилээр болсагар эки. Чамдык өөреникчилер кыдыраажын оруп, саазынны улуг хокка каап тур. Бо болза улуг хора уржуктуг.

2. Айтырыгга харыылагар.

Ном, кыдырааш саазынны чүгө камныг эдилээри чугул?

.....

.....

3. Сөстөрни сөс каттыжыышкыны кылдыр бижигер.

Чижээ: дуңмам	Ном	дуңмамның ному
адажым	Кыдырааш
Авам	Солун
Аачам	Чагаа

4. Сөстөрни номчуп утказын билип, одуруг бүрүзүндө өске уткалыг артык сөстү тыпкаш, адаан шыйгар.

- а. сеткүүл, солун, ном, кыдырааш, календарь, балааш, чагаа, чалалга.
 б. эдик, хол-хап, баш, тон, кур, хөйлең, үчү, бөрт.
 в. аяк, хураан, серээ, паш, кыскаш, тавак, шүүгүн, хымыш.

Доостуун чыл ай хүн шаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл айхүн

Частырыг чок бижир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Кыска сөзүглелди утказын билип номчугар.

Өг

Кидис өг көвей эки ажыктыг талаларлыг болур. Изигде сериин, соокта чылыг турар. Төгери к хевирлиг ужун салгын шуурганга шыдамныг. Хүндүс хүн бадыр хүннүң херели чырыдып, чылыдып турар база шевер агаар үргүлчү кирип турар.

2. Көзөнекке сөзүглелден чүве ады, демдек аттарын тып долдуруп бижигер. Сөстөрни частырыг чок бижигер.

Чүве ады	Демдек ады
Өг	Эки
.....
.....
.....
.....
.....

3. Өг иштинде турар чүүлдернин аттарын частырыг чок бижигер.

.....

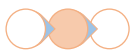
.....

.....

.....

.....

Доостуун чыл ай хүншаа



Өреникчиниң ады

Эгелээн чыл ай хүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди номчугар.

Аян чорук

Бистиң ангиниң уруглары дыштанылга хүнүнде аян-чорукка чоргулады. Бис оът-сиген элбек чаагай черге бардывыс. Ол хүн кежээ чымчак чаашкын чагган соонда, челээш тыртты. Төөзүвүс челээшти көрүп, өөрүшкү хөглүг турдуvus. Бистиң ангиниң оолдар, уруглары чаштып, ойлатчып ойнадывыс. Кежээки чем соонда, бакшывыс тоол ыдып берди.

2. Айтырыггы харыылап бижигер.

Сен аян чорукка чоруур болсаң кымнарнан кады чоруур сен?

.....

.....

.....

3. Айтырыгга харыылаарда, сектиң орунуга сөс бижип домакты четкилдеп, чараштыр бижигер.

Кымнар ойлатчып ойнады?

- Бистиң ангиниң, ойлатчып ойнады.

.....

.....

.....

- Кым тоол ыдып берди?

.....

.....

.....

Доостуун чыл ай хүн шаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди номчугар.

Моол оран

Моол оранда көвей төрелдин сиген, чечек, чимис, ногаа, ыяштар өзер. Арга эзим, шөл, тайгада оът-сиген элбек турар. Харын ховуда оът-сиген ховар.

Моол оран кыжын соок турар болгаш үнүш кыжын өспес. Арга ыяш, даг, хорумда хара-кат, кызыл кат, инек караа, чыжыргана дээн көвей төрелдиг чимис аймаа өзүп турар.

2. Сөзүглелдин кол утказын чаңгыс домактан илередип бижигер.

.....

.....

3. Домакты четкилдеп бижигер.

а.,,, оът-сиген элбек турар.

б. Бистиң чуртта

в. Моол оранда

4. Чуруктарны көрүп тургаш, чимистерниң аттарын тыпкаш, оларга домак чогаадып бижигер.



1.

2.

3.

4.

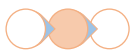
.....

.....

.....

.....

Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Частырыг чок бижиир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди номчугар.

Ак-чем

Малдың сүдүнөн кылган аъш чемни ак-чем дээр. Ак-чемниң төрели көвей. Чаа сагган сүттү чиг сүт дээр. Хайындырган сүттү бышкан сүт дээр. Хайындырган сүттүң кырында туруп калган кезээн өреме дээр. Сүттү ажыдып шуглап хойтпак, тарак тургузар.

2. Ак-чемниң төрели көвей. Оларның аттарын көзенекке адааш, бижигер.

		хойтпак
Өреме		
	кымыс	

3. Тывызыкты тыпкаш, харызын чараш кылдыр бижигер.

Дөрт хем чаңгыс хөл куду кирди.



Доостуун чыл ай хүншаа

Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелдин утказын билип номчугар.**Аргар**

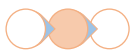
Аргар болза **черлик** хой. Бистиң оранда Алдай Беш-**Богда**, Хангай дагларында **болгаш** оон адырланган дагларында чурттаар. **Кызыл** номба кирген амытан. Эр аргар улуг мыйыстыг, кыс **аргар** бичии мыйыстыг турар. Эрин кошкар, кызын аргар деп адаар. Кошкарның эри 200 килограмм чедер.

2. Сөзүглелде тодарадып каан сөстөрни 1 дугаар үезин кызыл, 2 дугаар үезин көк өңнен будугар.Чижээ: **Богда****3. Сөзүглелди дагын номчууш, домактарның шын, шын эмезин аайткар.**

Домактар	Шын	Шын эмес
А. Аргарны черлик хой дээр.	✓	
Б. Аргар хову черлерге чурттаар.		
В. Аргар улуг элбек амытан.		
Г. Эр аргар улуг мыйыстыг болур.		
Д. Кыс аргарны те дээр.		
Е. Эр тениң салмаа 200 килограмм болур.		
Ё. Кыс аргар улуг мыйыстыг болур.		

4. Дөрбелчинниң орнунга таарыыр үе болгаш үжүктөрни бижигер.Энем көвей хой саг .Хойнуң төлүн хур дээр.Хураанын коскан хой тойгылап тургаш хураанын алсыыр.

Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди номчугар.

Куштар

Моол оранда бора хөкпеш, көлжүргене, карган дээн янзы-бүрү куштар элбек турар. Моолдар көлжүргенени тайбың, эп-найыралдың кужу дээр. Харын карганны ындыг-даа эки куш деп адавас. Аңгыр, кас, ак-куу дээр сугнуң куштары элбек. Кыжын доңмас чамдык хөлде сугнуң куштары кыштап калыр. Эзир болса, Моолда турар эң улуг куштарның бирээзи.

2. Көзенекти долдуруп бижирде, өңнерин таарыштыр бижигер.

Куштуң аттары	Куштуң өңнери
.....	Бора
.....	Ак
.....	Сарыг
.....	Көк
.....	Ала

3. Үстүнде куштар оларның өңнерин адаан сөстөрни ажыглап, домак чогаадып бижигер.

Чижек: Бистиң чуртта элбек турар эзир куш бора өңнүг.

А.

Б.

В.

4. Куштуң ыыдын өкүнүп ыыттааш, сөстен илередип бижигер.

Чижээ: хек → гүүг гүүг, гүүг гүүг

Карган →

Бора хөкпеш →

Дагаа →

Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Кыска сөзүглелди номчугар.

Чайгы үе

Чайгы үе хөглүг чаагай. Оран делегей чырык чаагай. Үнүш шиви, пөш, тал ыяштар өзүп чаттынар. Чечек сиген өзүп, өңнүг чаагай болур. Ааршы, ээжигей, курт кургап, кыжыраң амданы ааска чаагай амданнаныыр.

2. Сөзүглелде сөстөрни ажыглап көзенекти долдуруп бижигер.

Ыяштар аттары

.....
.....
.....
.....
.....

Ак-чемнер аттары

.....
.....
.....
.....
.....

3. Домакка сөс немээш, делгереңгей домак кылдыр чогаадып бижигер.

Чаагай чай.

--

--

--

--

--

--

--

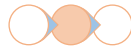
--

--

--

--

Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл ай хүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелдин утказын билип номчугар.

Иениң сеткили

Бир хүн суггур чаашкын чаап, күскениң үңгүрү сугнан долуп калган. Ие күске оолдарын эдерттип алгаш, дөңгелекке үнүп үңгүр казып баштаан. Суггур чаашкын чагбышаан-на турду. Күскениң оолдары сиргайнып дидиреп дооп турарын көргөн ие күскениң сагыжы човап, бодунуң шылаанын-даа билбейн үңгүрүн казып доосту. Ооң соонда үңгүрге боду сыңмайын калган.

2. Тааржыыр сөстү тыпкар.

1.Күскениң өө
А. Уя
Б. Үңгүр
С. Үүр

2.Күскениң үңгүрү долуп калган
А. Довурактан
Б. Сугнан
С. элезиннен

3.Күскениң үңгүрүн каскан.
А. чааскаан
Б. Шылаанын-даа билбейн
С. Оолдарынан кады

3. Кым кая амыдыраарын тып холбагар.

Адыг	суг
Куш	үңгүр
Кижиги	өг
Балык	уя

4. Айтырыгга харыылагар.

А. Үңгүр чүге сугнан долуп калган?

а.

Б. Ие күскениң сагыжы чүге човаан?

б.

Доостуун чыл ай хүн шаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл ай хүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Йөрээлди 2-3 дагын номчууш, утказын билип алгар.

Чаа өггө йөрээл

Чээ, Коо ыяшты эвилеп таарткан,

Ээр чагыраан оюп таарткан,

Сезен сөс үттүг,

Шевер чаагай чырыктыг,

Хараачалыг болур иргин.

Шиве ыяшты шывап таарткан,

Чиңге-чоонун эвилеп кылган,

Чылгы, кулуннуң кудуруунан

Салдыргалап кылган.

Үнер хүннүң чырыын өккүндүрүп
кылган.

Кылын, чоон унулуг иргин.

Тал деп ыяшты талдап кескен,

Тевениң кежинен көктеп чазаан,

Көвей амытанны чыгаш доктааткан,

Дөрвелчин-дөрвелчин үттүг термелиг
болур иргин.

Хой, хураанның дүгүнен

Холуп, чуп кылган,

Хоюг улуг дээвир туургалыг болур
иргин.

Дезиг чүгүрүктүң кудуруунан кылган.

Орчалаңның шуурганынан доктаадып
турар

Чиге чоон баглыг болур иргин.

2. Утказынан хамаарылгалыг сөстөрни холбагар.

Харача

Уну

Терме

Дээвир

салдырга

чагырак

баг, гур

дөрбелчин үттүг



3. Өгнүң йөрээлинен кандыг деп айтырыгга харылаттынар сөстөрни тып бижигер.

Кандыг ?

..... ыяш

..... чагырак

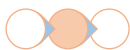
..... чырыктыг

..... баглыг

4. 4 үелиг сөстөрни тыпкаш, үеге чарып бижигер.

Чижээ: Ор-ча-лаң-ның

Доостуун чыл ай хүн шаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

1. Үннер, үжүктөрни частырыг чок бижиир. 2. Сөстөрнөн чогаадып бижиир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди номчугар.

Самагалдай

Самагалдай чечээ көвей чажар үнүш. Өл шыктыг ширик, арга, бедик даглыг черлерге өзер. Сывы чоон, дорт, чаңгыс. Бедии 10-80 см. Чечектери кызыл-сарыг өңнүг, улуг, диаметри 5 см хире турар.

2. Үстүндө сөзүглелдин утказын билип алганыгарны көргүскер.

Самагалдай сарыг чечек кандыг черлерге өзер?

шынаа→

аргага

.....

.....

.....

.....



3. САМАГАЛДАЙ деп сөстүң үжүктөрүнөн чаа сөстөр чогаадып бижигер.

Чижээ: мал, ал,

.....

4. Самагалдай сөсте каш үжүк, каш үн барын тыпкар.

Самагалдай-

... үжүк

... үн

Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл ай хүн

Сөстү ажыглап, делгерөңгей домак чогаадып бижиир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди номчууш, утказын билип алгар.

Чыжыргана

Чыжыргана - талга дөөй, ынчалза-даа теннерлиг, сыптарынга чочайтыр, сырый үнер сарыг каттарлыг, хамгаалалда турар үнелиг эм үнүш. Чечектери бүрүлерин мурнай үнер. Чимизи борбак азы шөйбек кызыл-сарыг азы кызылзымаар, иштинде бичии сөөктүг болур. Чыжыргананың узуну 50 сантиметрден 3-6 метр турар. Эмнелгеде чыжыргананың үзүн ажыглап турар. Кыжын ооң кадын куштар база чиир.

Кыштың соогун тоовас,
Кызыл -сарыг өңнүг,
Шыргай-шыргай өзер
Чыжырганам чаагай.



Кара -Күске Чооду

2. Өң чүзүн айткан сөстөрни ылгап бижигер.

3. Сөзүглелден 5 үелиг сөстөрни тыпкаш, үелерге чара бижигер.

4. Чыжыргананан өске кат чимис аттарынан 5-ти бижииш, делгерөңгей домак чогаадып бижигер.

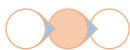
Чижээ: Кызыл кат.

Авам кызыл катты чыгаш, амданныг чаагай шүүзүн хайындырды.

а.

б.

Доостуун чыл ай хүн шаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

1. Сөзүглелди номчууш, утказын билир. 2. Домактың утказын шын, шын эмезинен ылгап билир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди номчугар.

Шагар-оът

Шагар-оът шагар теннерлиг, эрте үнер, эм шынарлыг, чемге-даа ажыглаар үнүш. Ээн черлерге, орук кыдыынга, шөлге, каяа кыдыынга дээш, каяа-даа үнер. Чемге чаш бүрүлерин ажыглаар. Эмнелгеге база ажыглап турар.

2. Домактарның шын, шын эмезин айткар.

А. Шагар-оът ногааның төрели.

Шын / Шын эмес

Б. Шагар-оътту эм кылдыр хереглээр.

Шын / Шын эмес

В. Шагар-оът каяа-даа өзер.

Шын / Шын эмес.

3. Бердинген сөстөрни шын номчуп адагар.

Дош [доъш], дүш [дұъш], кеш [кеъш], кош [коъш], куш [куъш].

4. Өк-биле адаар 9 сөстү сактып бижигер.

Чижээзи: аът,, дү.ш, чө.п,



Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Демдек ады, сан адын танып билир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

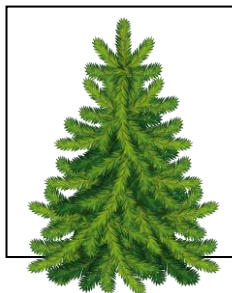
деп демдегле.

1. Сөзүглелди билип номчугар.

Шиви

Шиви чылдың дөрт үезинде ногаан хевээр турар ине бүрүлүг ыяштарның бир түрү. 250-300 чыл (Ховар 600 чыл) чажаар. Ине бүрүлери кыска, кадыг, шиш, чоорту дүжүп солчуур. Чөвүрээзи куу. Шивилиг арга сырый үнер болгаш хараңгы турар.

Аргазында шивижигеш,
Аккыр харын шугланыпкан.
Азарганчыг бичии-даа бол,
Ажыг соокту тоовас.



Шоома Даржай

2. Сөзүглелде сан аттарын тыпкаш, бүдүн сөс кылдыр бижигер.

.....
.....
.....

3. Сөзүглелде демдек аттарын тыпкар.

.....
.....

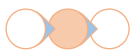
4. Домакка таарыыр сөзүн тып четкилдеп бижигер. (хараңгы, кадыг, шиш, кыска Шиви)

А. чылдың дөрт үезинде ногаан хевээр турар.

Б. Шивилиг арга сырый үнер болгаш турар.

В. Шивиниң бүрүлери,, болур.

Доостуун чыл ай хүн шаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл ай хүн

1. Сөзүглелди номчууш, утказын билир. 2. Демдек ады, сан адын даптаар.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди номчууш, утказын билип алгар.

Ыт-кады

Ыт-кады сывының узуну 2-3 м чеде бээр көвей адыр сыптыг үнүш. Сывында чиңге көвей теннерлиг. Чечээ кызыл азы ак-кызыл, каттары кызыл, кызыл-сарыг өңнүг болур. 6-7 айда чечектелиир, 8-9 айда кады быжар. Арга, хемнер эрии, шык черлерге, даштыг азы хорум черлерге чаңгыстан азы мөөңүнөн өзер. Ыт-кады эм шынарлыг. Ында витамин С кончуг элбек. Ооң кадын, калбызын шайга холуп, хайындырып ижип болур.



2. Сөзүглелде сан аттарын тыпкаш, бүдүн сөс кылдыр бижигер.

.....

3. Сөзүглелде демдек аттарын тыпкар.

.....

4. Домакка таарыыр сөзүн тыпкаш, четкилдеп аайткар. (витамин, эм)

А. Ыт-кады шынарлыг.

Б. Ында С кончуг элбек.

5. Айтырыгга харыылагар.

А. Ыт кады каяа өзер? а.

Б. Ыт кадын чүге хереглээр? б.

Доостуун чыл ай хүн шаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл айхүн

Чүве адын даптаар. Сөзүглелди номчууш, утказын билир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди утказын билип номулар.

Көлеңги

Куштуң уязынга көлеңгизин дээрзин болбас чүве, куш төлүн хозар деп авам үргүлчү чагыыр. Көөркүй үренин иези козар болса, ужар салгыны канчап өзер? Авамның чагыы уттундурбас. Амытанның чаш үренинге көлеңгизин дээрзиринен аяныыр иениң сеткили арыг чаагай.

2. Узун ажык үннерлиг сөстөрни ылгап бижигер.

.....

3. Амытаннарның төлүнүң аттарын чиге холбагар.

Өшкү	давыырак
Куш	эник
Ыт	анай

4. Авагарның силерге чагыыр сөстөрүнен бодап тургаш бижигер.

Чижек: Авам менгээ үргүлчү кижилерге дууламасын чор деп чагыыр.

А.

Б.

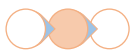
В.

Г.

5. Өг деп сөстүң хүндүткелдиг утказын тыпкар.

- а. урача
- б. өргээ
- в. оваакай
- г. ордун

Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң



Дагын кылыр болсаң



деп демдегле.

1. Кыска сөзүглелде □ орнунга ажык үжүктөрни бижигер.

Дишти үргүлчү чуур херек. Ч□м чиген соонда дишти албан чууру □ки.

Чүге дизе диштиң ар□зынга кирген чемниң калдыы шев□рлениир.



2. Кижиниң мага-боттуң кезектерин адап бижигер.

.....



3. Утказын таартып холбагар.

а. Хаай	дыңнаар
б. Карак	тудар
г. Аас дыл	чыдырхаар
д. Кулак	көөр
е. Хол	амданнаар



4. Дараазында сөстөрни сөс каттыжышкыжы кылдыр бижигер.

Аалоол →

Кушуя →



5. Сөстөрни моол дылда сөстөринге чиге холбагар. Чиге адагар.

Карак	гар
Кулак	хамар
Аас	нүд
Дыл	хөл
Хол	хэл
Хаай	ам
Бут	чих



6. Домакты орчуулаткаш, сөстөргө домак чогаадып бижигер.

Чижек: Гараа байнга савандаж угаагаарай.

Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл ай хүн

Чүве ады, сөстүн утказы

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Кым? чүү? кандыг? дээн айтырыгга харыылаттынар сөстөрни ылгап бижигер.

ава, ном, ширээ, башкы, кызыл, чолаачы, доңгулак, дуңма, самбар, эки, чараш, саазын, аача, аяк, сандал, чураачы, ногаан, эмчи, шөйбек, эже, багай, хөйлең.

Кым? деп айтырыгга харыылаттынар сөстөр:

.....

Чүү ? деп айтырыгга харыылаттынар сөстөр:

.....

Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар сөстөр:

.....

2. Дараазында сөстөрнүн удурланышкак уткалыг сөзүн тып холбагар.

бедик	хара
кырган	узун
ак	аныяк
кыска	чавыс

3. Ногаа, чимис аймааның аттарынан 10, 10-ну бижигер.

.....

4. Хуу аттарны таарыыр бөлүктөргө чарып бижигер.

Чижээ: Кижиге аттары: Биче-оол

Черлер аттары:

Хем хөлдер аттары:

Малдың чүзүнүнүн аттары:

Ак-Хем, Ази, Биче-кыс, Калдарак, Ээр-Хөл, калчан, шилги, Чочагай, Мөген-Бүрен, Ховд, Тес-Хем, Доруг-ала, Ак-Хөл, Эликтиг, Ногаан-Хөл, Бош-даг, Дарган-оол, Бежендей, Бора-Тей, Чээнек, Эдегей, Хайыракан, Доора-Хем, Биче-оол, Хеймер-Хара, Барыын-Тайга, Шивилиг, Кара-кыс, Эргилмаа, Алдын-Херел, Уранмаа, Эрес-оол, Хураан-оол, Мерген.

Доостуун чыл ай хүн шаа

Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди номчуп утказын билип алгар.**Адыг**

Адыг улуг чаагай, мага-боттуг, кыска чоон буттарынан майыжаңнады кылаштаар, аажок күштүг, тайга черниң араатан амытаны. Адыг кыжын ижээнге удуп кыштаар. Оолдары ижээн иштинге төрүттүнер. Чиир чеми: кат-чимис, үнүштерниң дазылдары, курт, кымыскаяк, балык, аң-мең.

2. Сектер орнунга утказы таарыыр сөстү соңгуп бижигер.

Адыг амытан.

- а. Азырал
- б. Араатан
- в. Хоптак

**3. Сөстөрни чиге кылдыр холбагар.**

Мага-боттуг	удуп кыштаар
Буттары	кат чимис
Ижээнге	майыжаңнап
Чиир чеми	улуг чаагай
Кылаштаары	чоон, кыска

4. Кылаштаар, кыштаар, төрүттүнер дээн сөстөргө домактан чогаадып бижигер.

.....

.....

.....

5. Сөзүглелди дагын номчууш, домакты четкилдеп бижигер.

- А. Адыг черниң амытаны.
- Б. Адыг кыжын удуп кыштаар.
- В. Ол балык, аң-меңнен чемнениир.

Доостуун чыл ай хүн шаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди номчугар.

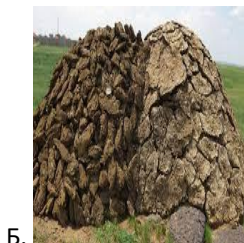
Аргар

Аргар бедик хаялыг черлерге чурттап чоруур. Ыжык черлерниң кадар оџдун оџттап чиир, чоон долгай мыйыстыг аң. Кызыл номга кирген, кончуг ховартаан амытаннарга хамааржыыр.

2. Сөзүглелди номчууш, аргарны чуруктан тыпкар.



А.



Б.



В.

3. Утказы таарыыр сөс каттыжыышкынын тып бижигер.

Бедик, ыжык, долгай, кызыл

4. Дараазында сөстөрнен тааржыырын тыпкаш, домакты шын кылдыр бижигер.

Ажыглаар сөстери: хойну, аргарлар

Черлик аргар дээр.

..... бистиң чуртувус Алдай Беш Богда даанда чурттаар кончуг ховартаан аңның бирээзи.

5. “Ховар аң аргарны хамгаалаакай” седипке 25-30 сөстүг чогаадыг бижигер.

Ховар аң

.....

Доостуун чыл ай хүншаа

Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылып болсаң

-

деп демдегле.

1. Кыска сөзүглелди номчуп, утказын билип алгар.**Тоолай**

Тоолай чараш амытан. Сиген дазылы, талдар кыртап чиир. Кыжын өңү агарып калыр. Делдигир кулактарлыг, ала карактарлыг, мурнуу буттары кыска, дүрген маңнаар. Азырал тоолай база турар. Оолдар, уруглар тоолайны көөр, азыраар дуралыг.

2. Үжүктөрни өзер дараалалынан бжиш, сөстен тургускаш, ол сөстөргө домак чогаадып бжигер.

а	ш	р	а	ч
2	5	3	4	1

оо	а	й	т	л
2	4	5	1	3

3. Чөп харыынын соңгууш, адаанан шыйгар.

- А. Тоолайның мурнуу буттары узун.
 Б. Тоолай сигеннің дазылын, талдар кыртап чиир.
 В. Тоолай бичии кулактарлыг, бичии карактыг болур.
 Г. Тоолай үүр чоруур.

Шын / Шын эмес
 Шын / Шын эмес
 Шын / Шын эмес
 Шын / Шын эмес

4. Тывызыктың харыызын тыпкаш, чараш кылдыр хуулап бжигер.

Тересин аразында делдиш,

Хараган аразында хараш.

(.....)



Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл ай хүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди билип номчугар.

Бора-хөкпеш

Бора-хөкпеш кижилерниң чурттап турар чериниң чоогунда кожаа чурттап турар куштарның бирээзи. Мага-бодунуң узуну 16 см. Колдуунда үнүш аймаа, кижилерниң чиген чеминиң калдыктарын, чамдыкта курт, кымыскааяктарны база чиир. Олар 4 чыл чажаар.

2. Сөзүглелден сөстөрни тып бижигер.

1.	3 үелиг сөстөр
2.	4 үелиг сөстөр
3.	5 үелиг сөстөр

3. Бора-хөкпеш деп сөске үлегерге таарыыр домакты чогаадып бижигер.

Чижээ: *Мен Бора-хөкпеш чемгердим.*

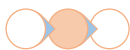
--	--	--

4. Медээ домаан айтырыг домаа кылдыр өскертип бижигер.

А. Бора-хөкпеш дерт чыл чажаар.

а. ?

Доостуун чыл ай хүн шаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелдин утказын билип номчугар.

Тыва тон

Мээң аачам үргүлчү-ле тыва тонун кедер. Мен бодумга тон даарадым. Тыва тон чылыг база чараш. Энем тыва тон даараарын меңгээ өөрөткен болгаш энемге өөрүп чоруур мен. Тыва кижиге тыва тонун кедип чоруур болса кончуг эки. Кижилер шай дой болурда, чараш коюу тоннарын кедип алыр. Бо болса хүндүткел. Бистер кыжын кедер хепти тон, чазын күзүн кедерин лавшак деп адаар бис.

2. Сөзүглелди дагын номчууш, дараазында сөстөрни чиге холбагар.

Хураан кежи тон

чай

Даң лавшак

күс, час

Хөвеңниг лавшак

кыш

3. Тыва лавшактың кезектерин адааш, бижигер.

Чижээзи: довшу, эдек,

.....

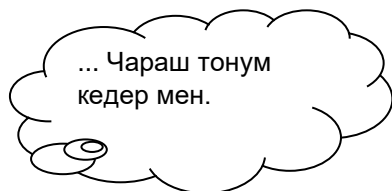
4. Номчууш, сөстөрниң мурнунга дугаарын чиге каггар.

1. Сөс

2. Үжүк

3. Домак

4. Сөс каттыжышкыны



Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди билип номчугар.

Чүгүрүк аът

Наадымда көвей аъттар чарышкан. Чүгүрүк аътты бичиизинен мунары эки. Дуңмам иелээн чүгүрүк аът мунар дуралыг бис. Мен дөнен аът мунуп чарыштым. Эжем чүгүрүк аът соодар. Чарышкаш маңнап келген аъттар дердип калган турар. Эжем чүгүрүк аъдын камнаар. Мээң чүгүрүк аъттарым хула, ала, шилги чүзүннүг. Мунугжу оолдар тускай хептиг болур.

2. Аъттың өң чүзүнүн айткан сөстөрни үстүндө сөзүглелден тыпкар.

.....

.....

3. Аъттың шимчээшкинин айткан сөстөрни бижигер.

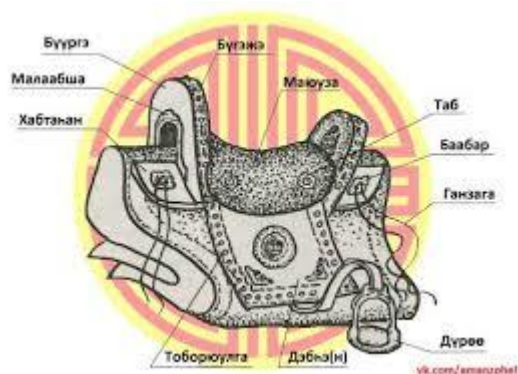
Чижээ: Чүгүрүк аът

..... аът

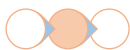
.....

.....

4. Эзерниң кезектериниң аттарын тывалап ачаң, аваңнан кады адап билип өөренип алгар.



Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң



Дагын кылыр болсаң



деп демдегле.

1. Сөзүглелди билип номчугар.

Доңгалактааш, шарып каан эът кылырда, дараазында чүүлдер херек. Олар:

Эът - 500 грам тырткан эът

Чумурга - 1 ширхик

Кулур - 1 аяк

Дораан согана - 1 аастың халбага ишти

Үс - эътти шарыыр

Дус, перц

Сүт - 200 грам



Кылыр дараалалы:

Сүт, чумурга, кулур, согана, дус, перцини холууш, тырткан эът кырынга кудар. Ол холумакты эът кырынга бичии бичиинен кааш, эки холуштурар. Холуштурган соонда халбаганан доңгулак хевирге киирер. Хайруулдың таваанга үстү куткаш, эки изиткеш, эътти шарыыр. Изиг үстен оваарымчылыг болур. 500 грам тырткан эъттен 15 ширхик доңгулактап каан эът кылып болур. Ынчангаш сен бо чемни кылып өөрендиң.

2. Айтырыгга харыылагар. Чиге харыыны соңугар.

- Кай хире хемчээлдиг эът херектиг?
 - 500 грам
 - 100 грам
 - 1 аяк
 - 1 аастың халбагазы
- Чүнүң эъдин хереглээр?
 - Инектиң эъдин
 - Дагааның эъдин
 - Хураан эъдин
 - Чүнүң эъдин хереглээрин биживээн.
- Эң соонда чүнү хереглээр?
 - Кескен согананы
 - Чимистиң сүүсүнүн
 - Шарыыр үстү
 - Өндүктү
- 30 ширхик доңгулактап каан эът кылырда, кайы хире хемчээлдиг эът херектиг?
 - 500 грам
 - 1 килограм
 - 2 килограм
 - 15 килограм



Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

1. Өк-биле адаар сөстөрни чиге адаар, чиге бижиир.
2. Өк-биле адаар сөстөрни ажыглап, домак чогаадыр.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөзүглелди билип номчугар.

Чылгы мал

Чылгыны изиг тыныштыг эртине мал деп адаар. Эрте шагнан тура ыраак орукка улустар аразынга холбаа, чүк дажыыр ажылды чылгы мал күүседиир турган. Кижилер эртине мал эки аъдын ыр, шоор, тоолунга кирип мактап чоруур.

Бениң сүдүнен кымыс кылып ижер. Кезинен быжыг хөм кылыр. Чылгының эъдин кыжын чири эки дээр. Чел кудуруун база ажыглаар. Беш чүзүн малдың иштинде чылгы малдың чүзүнү эң-не көвей болур.

2. Сөзүглелден кадыг демдектиг өк-биле адаар сөстөрни тып бижигер.

.....



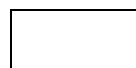
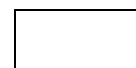
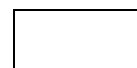
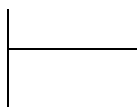
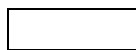
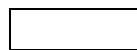
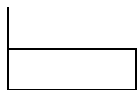
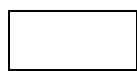
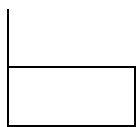
3. Домакта сектерниң орнунга чиге сөстү бижигер.

а. Доруг-ала кулун чүгүрүк (аът / ат) болган.

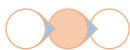
б. Мээң дунмамның (адын / аъдын) Мерген-оол дээр.



3. Бердинген схемге таарыыр домак чогааткар.



Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Айтырыгларны чараш кылдыр хуулап бжиш, чаңгыс сөстөн харыылагар.

1. Чылгы мал? (.....)
2. Мыйыстыг бода мал? (.....,)
3. Малдың бир дугаар сүдү? (.....)
4. Сүт холуп хайындырыр суксун? (.....)
5. Сүттен кылган чемнер? (.....)
6. Кыжын чиир эъттиң ниити ады? (.....,)
7. Буруунуң иези? (.....)
8. Инектиң 2 харлыг төлү? (.....)
9. 3 харлыг инек? (.....)
10. Бөгенниг мал? (.....)
11. Тойгылап саар мал? (.....)
12. “Чиип-чиип, чиип-чиип!” деп ыттаар куш? (.....)
13. “Чи-чи, чи-чи!” деп кыгырар шыыра мал? (.....,)



2. Харыылырның иштинен бирээзин соңгуп алгаш, 20-30 сөстүг чогаадып бжигер.

.....

.....

.....

.....

.....

.....



3. Айтырыгга харыылап, делгерей домак чогаадып бжигер.

- а. Малды өскүрер.
- б. Малды өскүрер. (канчап?)
- в. Малды көвүдөдип өскүрер? (канчап?)



Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл ай хүн

Айтырыгга чиге, тодаргай харыылаар.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Айтырыгларга чаңгыс сөстен харыылагар. Өөгөрдө кижилернен дуза ап болур силер.

1. Тыва кижинин кылыр кол ажил-агыйы? (.....
2. Алгынан кылыр бичии эдик? (.....)
3. Шыыра мал? (.....)
4. Беш чүзүн мал? (.....,,,,
5. Мал кадарар чер? (.....
6. Мал одарладыр чер? (.....
7. Малга базар демдек? (.....)
8. Тевениң төлү? (.....
9. Даг черниң малы? (.....)
10. Баштың эр теве? (.....)
11. Хову черниң малы? (.....)
12. Эр кижинин эргелиг малы? (.....
13. Куруй-куруй! деп чаажыктырар мал? (.....)
14. Сарлыктын төлү? (.....)
15. Инектин төлү? (.....
16. Хойнуң төлү? (.....)
17. Өшкүнүң төлү? (.....



2. Айтырыгга харыылаан соонда, харыыларның иштинен бирээзин соңгуп алгаш, кыска шүлүк чогаадып бижигер.

.....

.....

.....

.....

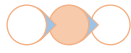
.....

.....

.....



Доостуун чыл ай хүн шаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Тывызыктарны тып.

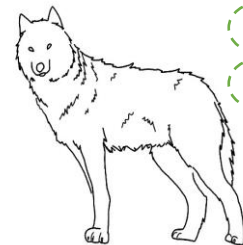
а. Башкы буду майыжаңнаан, соңгу буду шоюжаңнаан. (.....)

б. Көк буга чер чыттап маңнады. (.....)

в. Дүгдө кызаш, мында кызаш - дүгү кызыл, боду кызыл. (.....)



2. Өңүн таарыштыр будугар.



3. Үжүктөрни орнун солуп, сөс бүдүргө.

герө

илдиг

рбө

оолйат.....



4. Айтырыгга харыылап, чурукту ажыглап домак чогааткар.



а. Чирвеш канчап тур?

.....

б. Чирвеш эртен канчаар?

.....

в. Чирвеш дүүн канчанган?

.....



Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчинин ады

Эгелээн чыл ай хүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Шүлүктү утказын билип номчугар. Шээжилеп алгар. Чурукту дуралыг өңнен будугар.

Анайжыгаш

Эргек ышкаш мыйыстыг,

Элдептиг-ле анай.

Дешкилээштиң амыраар.

Дендии чараш анай.

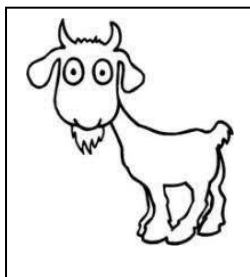
Мени чандыр көрбес

Мени сүрүп маңнаар,

Хөккүледир үзе бээр,

Хөлчок дидим анай.

Х.Ойдан-оол



2. Шүлүктен эң-не көвөй үелиг сөстү тыпкаш, үеге чарып бижигер.

.....

.....



3. Анайның шимчээшкинин көргүскен сөстөрни бодап тып айткар.

Дешкилээр

дешкилээр анай

.....

.....

.....

.....

.....

анай

.....

.....

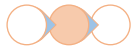
.....

.....

.....



Доостуун чыл ай хүн шаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Чечен сөстө сектерниң орнунга таарыыр сөстөрни бижигер.

Бижиир сөстери: кижиде, аътка

Чалгыы эш чок

Чаш ээ көвей.



2. Тывызыктың харызын тыпкаш, үеге чарып бижигер.

Дөрбелчин боттуг

Дөрт чүзүн малдыг

а. Ширээ а. кажык в. аптыраа



3. Тоолай билен адыгга таарыыр демдек адын тыпкаш, домак чогаадып аайткар.



кортук

улуг

күштүг

дүрген



4. Сөстөрни чиге холбап, домак чогаадып бижигер.

турган

бирни

Эрте

дыңнаар.



5. Чуруктуң утказын билип, тайылбырлап аайткар.

Ажыглаар сөстөр: өөреникчи, идепкейлиг, эки өөрениир, ном номчуур, хүннүң, адаштарынга дузалаар, эки оол.



Доостуун чыл ай хүншаа

Өөреникчинин ады

Эгелзэн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөстөрдө каш ажык, каш ажык эмес үжүк бар? Шын харызын тыпкар.

Паш

- а. 2 ажык, 2 ажык эмес үжүк
 б. 1ажык, 2 ажык эмес үжүк
 в. 1 ажык, 1 ажык эмес үжүк

**2. Сөстөрдө ажык үжүктөрни узун ажык үннүг кылдыр өскөртип бижигер.**

Бар
 Ал
 Ол
 Сүр
 Хар

**3. Кым? чүү? деп айтырыгга харылаттынар сөстөрни тып бижигер.**

м	а	ш	и	н	А	Ч	т
А	л	д	а	р	к	У	ш
ж	и	н	е	к	о	О	л
Ч	и	р	в	е	ш	У	а
А	К	ө	к	у	л	У	г
в	ж	б	у	д	у	К	н
А	г	и	л	а	р	Ш	р
Б	м	ч	т	г	а	А	х

Кым? чүү?

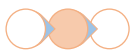
.....

**4. Домакты четкилдей бижигер. Ажыглаар сөстөр:** бай, чаагай, солун, даглыг, суглуг, тыва

- а. Аачам ном номчуур.
 б. Шыргай-Чүректе чайлаавыс
 в. Оът-сиген, чечек, чимис элбек күс болду.
 г. Мен, меңги чурттуң оглу мен.
 д. Мен, меңгүн чурттуң уруу мен.
 е. Мен, мен.



Доостуун чыл ай хүншаа



Өөреникчиниң ады

Эгелээн чыл айхүн

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1. Сөстөрни үеге чарып бижигер.

Эртем, чагаа, чочагай, эмчи, чаашкын, ширээ, балды

.....



2. Сөстөрни айтырыгларга чиге холбагар.

Чүү ?	ээртээн
Канчанган ?	эзер
Кымнар ?	Аяна
Канчап тур ?	будуур
Канчаар ?	чуруктар
Кым ?	чуруур
Чүлөр ?	оолдар



3. Айтырыгларга харыылап, домак чогаадып бижигер.

- а. Кымнар?
- б. канчаар?.....
- в. Чүлөр ?.....канчап тур?.....
- г. Кым ?канчанган?.....



4. Чогааткан домагарнан эң-не кыска домактарны демдеглегер.

5. Айтырыгга харыылагар.

Кандыг оол?

.....

.....

.....

.....

Кандыг уруг?

.....

.....



Доостуун чыл ай хүншаа

Өөреникчиниң ады: Эгелээн: чыл ай хун



Чүвелерниң шынарын азы демдээн көргүзер кандыг? чүлүг? деп айтырылларга харыылаттынар сөстөрни сөзүглелден тып оларның чоок болгаш удурланышкак утказын тывар.

Чижээ: кандыг? - хара, удурланышкак утказы →кандыг?- ак.

Чүлүг?- амданныг, удурланышкак утказы →чүлүг?- амдан чок.

Авамның хайындырган шайы чаагай амданныг.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Сөзүглелди 2-3 дагын номчууш, утказын билип алгар.



Теве сүдү

Теве сүдүн колдуунда ол шиинен ижер. Үргүлчү теке сүдүн ижип турган уруглар кадык шыырак, тагшыыр, дымаа дегбес болур. Чөдүлге теке сүдүн эм кылдыр ижер. Хоюг чаагай амданныг теке сүдүнөн **шай** сүдеп ижер.

2 Сөстөрниң удурланышкак утказын бижигер.

кадык –	болур-
шыырак-	амданныг-
хоюг-	үргүлчү-
чаагай-	дегбес-

3 Сөстөрниң утказын билип алгаш, таарыштыр холбагар

Мыйыстыг	аттарым
Чаагай	агаларым
Чүгүрүк	аъш-чем
Шыырак	бугалар
Амданныг	чуртум

4 Сөзүглелде тодараткан сөстөрни ажыглап, сөс каттыжыышкынын чогааткар.

Чижээлээрэе: чүктүг **теве**, аяк **шай**

.....

.....

.....

.....

.....

Өөреникчинин ады: Эгелээн: чыл ай хун



Чүвөлөрнүн шынарын азы демдээн көргүзөр кандыг? чүлүг? деп айтырыгларга харыылаттынар сөстөрни сөзүглелден тып оларның чоок болгаш удурланышкак утказын тывар, сөс каттыжыышкынынга делгеренгей домак чогаадыр.

Чижээ: кандыг? - хара, удурланышкак утказы →кандыг? - ак.
Чүлүг?- амданныг, удурланышкак утказы →чүлүг?- амдан чок.
Авамның хайындырган шайы чаагай амданныг.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Сөзүглелди 2-3 дагын номчууш, утказын билип алгар.



Өреме

Өреме болса, хой, өшкү, инек сарлыктын сүдүнөн кылыр чем. Сүт **үстүг** болган тудум өреме **чаагай** кылын болур. Ону кылырда, шой **хара** пашка сүттү долдур куткаш, отка тип хайындырыр. Хайныын сүттү көвүктелдир саарар. Сүттүң көвүү **улу**г болган тудум өремези улуг дүжер.

2 Сөстөрнүн удурланышкак утказын бижигер.

үстүг – улу-г-
чаагай- амданныг-
кылын- хара-

3 Домакта сектиң орнунга сөстөрни ажыглап, домак чогааткар. Ажыглаар сөстери: *солун, чүгүрүк, бедик, ногаарып, улу, узун, ызырга*

Аалдың чаштында ыт ээрип турган.
Адажым меңгээ ном белекке сунду.
Чылгычы аттарын суггарып турган.
Бистиң черивисте даглар, хемнер бар.
Чайын оът-сиген өзүп черниң өңү калды.

4 Сөзүглелде тодараткан сөстөрни ажыглап домак чогаадып бижииш, сөс каттыжыышкынын тыпкар.

Чижээлээрге: Сарлыктын сүдүнөн чаагай өреме алыр.

.....

.....

.....

.....

.....

Өөреникчиң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Сөзүглелден чүвөлөрни көргүзөр болгаш кымнар? чүлөр? кым? чүү? деп айтырыгларга харыылттынар, чүвөлөрни адаан сөстөрни тып оларга делгереңгей домактарны чогаадып өөрениир бис. Чижээ: чүү? - сүт. Инектиң сүдү чаагай амданныг хоюг болур.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Сөзүглелди утказын билип номчугар.



Иртпек

Сүттү хайындыргаш, ооң кыры куду **хоюдур** былгаан таракты кудуптар. Азы хайнып турар божаны аякка үзе кудуп алгаш, ооң кыры куду сүттү кудуптар. Элээн болган соонда, аякта сүт хойтпак иртпектелип калыр. Иртпек **чаагай** амданныг болур.

2 Сөзүглелден чүвөлөрни адаан сөстөрни ылгап бижип алгар.

.....

.....

3 Айтырыгга харыылаттынар чүве аттарын тыпкар.

Хойтпакты сүттен ириткен чем –

--	--	--	--	--	--	--

Көгээрде хойтпакты быжып тургаш, алыр чем -

--	--

Хайындырган сүттүң үстүңгө турар чем -

--	--	--	--	--	--

Хойтпакты хайындырып турар үеде ады -

--	--	--	--

Иртпекти хайындырып кылыр чем -

--	--	--	--	--	--	--	--

4 Домакка чүве аттарын кирип бижигер.

Чижээлээрге:

Чүү чаагай амданныг болур? Иртпек чаагай амданныг болур.

Сүттү билээдип тургаш чүнү тургузар?

Чүүнен кылган чемнерни ак чем дээр?

Чүнүң сүдүнен кылган тарак амданныг?

Өөреникчинин ады: Эгелээн: чыл ай хун



Сөзүглелден чүвөлөрни көргүзөр болгаш кымнар? чүлөр? кым? чүү? деп айтырыгларга харыылттынар, чүвөлөрни адаан сөстөрни тып оларга домакт чогаадып өөрениир бис.

Чижээ: чүү? - сүт. Инектин сүдү чаагай амданныг хоюг болур.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Сөзүглелди утказын билип номчугар.



Артыш

Артыш бедик черлер, дагларга үнер. Ол чаагай чыттыг үнүш. Артышты чыып кургаткаш, соктап алыр. Тыва кижии артышты хүндүлээр болгаш үнелээр. Артыш кыпсып, саң каап, алдай дээдиске чалбарып, сагыш сеткилин арыглаар.

2 Сөзүглелден чүвөлөрни адаан сөстөрни тып бижигер.

.....

3 Айтырыгга харыылаттынар чүве аттарын тыпкар.

Найр дой, байырлалга аайтыыр хүндүлел сөзү-

--	--	--	--	--	--

Үш даш кырынга артыш кыпсып каар чүүл-

--	--	--

Хүндүткел ёзунунга хереглээр көк өңнүг чүүл-

--	--	--	--	--

Чаагай чыттыг үнүш -

--	--	--	--	--

4 Сөстөрни тыпкаш, бүдүн домак кылдыр харыылап бижигер.

Чижээлээрге:

Чүү чаагай чыттыг үнүш?

Артыш чаагай чыттыг үнүш.

Тыва кижии чүнү хүндүлээр?

Артыш кыпсып чүнү каары тыва ёзун болур?

Саң каап чүге чалбарар?

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Чурукта чүвөлөрни адап, оларның санын, ылгавыр демдээ, өң-чүзүнүн, кылдыныын көргүскен сөстөрүн аайтып ылгап билер, оларга айтырыг каап, харыылап, домак чогаадып өөрениир бис.

Чижээ: чүвөлөрни адаан сөс: самбар, өң чүзүнү: ногаан самбар, кылдыныын көргүскен сөс: самбарга бижип каан.

Домак: Ангиде улуг ногаан самбарга башкы домак бижип каан.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Чурукту кичээнгейлиг көргөр.



Ангиде турар чүвөлөрни адагар.

Чижээ: ном, ..., ...,

Оларның ылгалдыг демдектерин адагар.

Чижээзи: ногаан самбар, ..., ..., ...

Адаан чүвөлөрнің кылдыныын адагар.

Чижээзи: өөредип тур, ...,,

2 Домактарны дараазында сөстөрни ажыглап, четкилдей бижигер. Ажыглаар сөстери: эртемниг, чылыг, эки

Мээң **башкым** угаанныг, кижини. **Өөреникчилер** кичээлин **өөрениир**. Бистиң **анги** чырык,, **делгем**.

3 Четкилдей бижиин домактарда тодараткан сөстөргө айтырыг каап бижигер.

Чижээзи:
башкым – кым?

..... -?

..... -?

..... -?

..... -?

4 Кым? чүнү кылып тур? деп айтырыгга харыылап, делгеренгей домактан тургускар. Хереглээр сөстери: өөредип тур, өөреникчи, башкы, чуруп тур, номчуп тур, чуруп тур.

Чижээлээрге:

Кым, чүнү кылып тур?

Оолдар кыдыраашка бижик бижип олур.

.....
.....
.....
.....

Өөреникчинин ады: Эгелээн: чыл ай хүн



Чурукта чүвөлөрни адап, оларның санын, ылгалдыг демдээ, өң-чүзүнүн, кылдыныын көргүскен сөстөрүн аайтып ылгап билер, оларга айтырыг каап ылгап бижип, делгереңгей домак чогаадып өөренир бис.

Чижээ: чүвөлөрни адаан сөс: чүү?- орук, өң чүзүнү: кандыг орук?- узун орук, кылдыныын көргүскен сөс: канчанган-орукта бар чыткан.

Домак: Узун орукта көвей кижини, машиннар, чоруп турлар.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Чурукту кичээнгейлиг көргөр.



Кым? кымнар? чүү? чүлөр? деп айтырыгларга харыылаттынар сөстөрни чуруктан көрүп адагар.

Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар сөстөрни чуруктан көрүп адагар.

Чүнү кылып тур? чүнү кылган? канчап тур? канчаар? канчанган? чүнү кылыр? деп айтырыгларга харыылаттынар сөстөрни чурукту көрүп тургаш адагар.



2 Чуруктан чүвөлөрни адаан сөстөрни бижигер.

Кым? кымнар? чүү? чүлөр? деп айтырыгларга харыылаттынар сөстөр:

.....
Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар чүвөлөрниң ылгалдыг демдээн, өң-чүзүнүн көргүскен сөстөр:

.....
Чүнү кылып тур? чүнү кылган? канчап тур? канчаар? канчанган? чүнү кылыр? деп айтырыгларга харыылаттынар, чүвөлөрниң кылдыныын көргүскен сөстөр:



3 Чурукта чүвөлөрни көрүп тургаш, домактар чогаадып бижигер.

Чижээлээрге:

Кандыг? чүү? канчап тур?

Бичии машиннар орукта чоруп тур.

.....
.....
.....



4 Чуруктарның орнунга аттарын бижииш, делгереңгей домактар чогааткар..



өдерде,

кичээнгейлиг чорууру чугул.

Артыш

олургаш, орукта бар чыткан.



Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Чаңгыс дазылдан укталган төрөл сөстөрни сөзүглелден тып, айтырыг каап билип алыр бис. Чижээ: ном деп дазылдыг төрөл сөстөр – чүлүг? - номнуг, кым? - номчукчу, чүү? - номчулга, ном саңы, канчаар?- номнаар, чүлөр? - номнар

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Номчугар.



Тараа

Бо чылын **тараа** чаагай үнген. **Тараалыг** черлерни көөрдө, ноп ногаан болу барган. **Тараачыннар** улуг дүжүт алган. Тараалыг кижиге тодуг.



2 Тодараткан сөстөрни чуруктан тыпкаш, ылгап бижииш, ниити кезээн (дазылын) тыпкар.

.....



3 Сөстөрни айтырыгларга чиге холбагар.

Кымнар?	Тараа
Чүлүг?	Тараачыннар
Чүү?	Тараалыг



4 Сөзүглелди номчууш, *сиген*- деп дазылдыг төрөл сөстөрни тыпкар.

Сиген

Сиген чаагай үнген. Сүүзүннүг сигенге мал семирер. Сигенчилер күстей ажылдап турлар. Терең сигенниг черлерге аъттыг кижиге көзүлбес. Аачам адынга сиген берип тур. Мен база кулунумга сиген бээр мен.

Сиген деп чаңгыс дазылдыг төрөл сөстөр:

.....



Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Чаңгыс дазылдан укталган төрел сөстөрни сөзүглелден тып, айтырыг каап билип алыр бис. Чижээ: ном деп дазылдыг төрел сөстөр – чүлү?- номнуг, кым? - номчукчу, чүү?- номчулга, ном саңы, канчаар?- номнаар, чүлөр? - номнар

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Сөзүглелди номчугар.



Пөш

Пөш - ине калбылыг ыяш. Пөштүң тооруу хоолулуг. Пөштүң тооруунда үс, чигир турар болгаш чемниг. Пөш - чаагай ыяш. Бистиң чуртувуста пөштүг черлер көвей. Хомду бажында пөштер өзер.

2 Пөш деп сөстен укталган сөстөрни сөзүглелден ылгап бижип алгар.

Пөш -,,,,

3 Бердинген үлегер аайынан төрел сөстөрни немей бижигер.



Тоорук (чүү?) тооруктуг (кандыг?) тооруктаар (канчаар?)

суг (чүү?) (кандыг?) (канчаар?)

ыяш (чүү?) (кандыг?) (канчаар?)

аът (чүү?) (кандыг?) (канчаар?)

тарваан (чүү?) (кандыг?) (канчаар?)

шай (чүү?) (кандыг?) (канчаар?)

4 Айтырыгларга харыылаттынар кылдыр кожумактарны немеп бижигер.

Мал, хой, чечек, ыяш

Чижээлээрге:

Анай - чүү? - анай -

Анай - чүлүг? - анайлыг -

Анай - канчаар? - анайлаар -

Анай - кандыг? - анайлыг -

Анай - чүүжүгөш? - анайжыгаш -

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



-ла, -ле, -на, -не деп артынчы сөстөрни мурнунда турар сөстөринге кыска шыйыгнан (-) холбап бижиир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Сөзүглелди номчугар.



Балык

Балык **чемнеп-ле** тур. Хемге барып, сырткыжымны **октадым-на**. Селеш дээрде, **шелдим-не**. **Улуг-ла** ак балык ушта тыртып алдым. Өөм куду **өөрүшкүлүг-ле** чандым.

2 Тодараткан сөстөрниң катап-катап номчугар. Ол сөстөрни ылгап бижип алгаш, шын бижилгезин доктаадып алгар.

.....

3 Домакты бижиирде, сектиң орнунга -ла, -ле, -на, -не деп артынчы сөстөрни немеп бижигер.

Кыштың соогу эрте - ... бээр. Кылын хар эрий - ... бээр. Эштигде хөглүг-.....
 Эптигде күштүг-..... Иелиг кыс шевер-..... Адалыг оол томаанныг-
 Олутта олча-..... чок. Чыдында чыргал-..... чок.

4 Адаанда сөстөргө -ла, -ле, -на, -не деп артынчы сөстөрни аянаштыр кирип бижигер.

бичии - ..., бичииледи-бижик - ..., бижидим- аал
 - аалдадым - алдын - ..., байлак - байыдым - ..., чордум -
 чоргаар –, авырал -, авыраан-.....

5 Үлегер сөске артынчыны кирип бижиш, доктаадып алгар.

Тенек кижии багай -,

Терек бүрүзү ажыг -

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



-ла, -ле, -на, -не деп артынчы сөстөрни мурнунда турар сөстөринге кыска шыйыгнан (-) холбап бижиир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Сөзүглелди номчугар.



Хар
Хар **чаап-ла** турган. Чагган
санында **кылыннап-ла** турар. Дошка
хүннүң-не барып, тайып ойнаар бис.
Кылын харга **хаактаар-ла** бис, кылаң
дошка **конькилээр-ле** бис.

2 Тодараткан сөстөрниң катап-катап номчугар. Ол сөстөрни ылгап бижип алгаш, шын бижилгезин доктаадып алгар.

.....
.....
.....

3 Домакты бижиирде, сектиң орнунга -ла, -ле, -на, -не деп артынчы сөстөрни немеп бижигер.

Кыштың соогу эрте - бээр. Кылын хар эрий - бээр.
Одарда оъттап чоруун хойнуң өңү ап-ак хөвөң-..... Садыгга барып ол-.....
бо-..... чүвениң өртээн сурадым. Эртен эрте туруп келиримде-.....
авамның эскен шайы изиг турар.

4 Адаанда сөстөргө -ла, -ле, -на, -не деп артынчы сөстөрни аяннаштыр кирип бижигер.

Дош - ..., ном - ..., хем -, пеш -, ол -, бо - ..., алдын - ..., мөңгүн -,
улу - ..., бичии -, хүндүлүг-ле, дораан -,

5 Тывызыкта сөстөргө артынчыны кирип бижииш, доктаадып алгар.

Соокта шил -,
Чылыгга хөл - (кылаң дош)

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



- *даа, -дыр. – дир, дүр, -тыр, -тир, -түр, -тур* деп артынчыларны мурнунда турар сөзүңге кыска шыйыгнан (-) холбап бижиир.

Чижээ: *кижи-даа, аът-даа, ап-тур, чоруй-дур*

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1) Домактарны номчугар.

Кыш-даа өрттү, **час-даа** дүштү.

Коңга-даа ыыттады, **кичээл-даа** эгеледи.

Көдээде улустар **ногааны-даа, тарааны-даа** тарып турар.

Тываларның **малы-даа** өзүп турар.

Ону-даа, мону-даа садып алдым.

Аргада ала сааскан **эде-дир**. Эрте шагда чурттап **чоруп-тур**.

2) Тодараткан сөстөрни ылгап бижип алгар.

.....

3) Сектиң орнунга таарыыр сөстөрни кирип бижип алгаш, номчугар.
Хереглээр сөстери: улуг-ла, улуг-даа, бичии-даа, чылдың-на, сүт-даа

Сагган савазыраар.

Малчыннарның малы өзүп турар.

Бистиң чуртувуста хемнер бар.

Долаана инектеринен сүт сагган.

4) Домакта артынчы сөстөрни чиге холбап, чараш кылдыр бижигер.

Чижээлээрге: *Дораан на келдим. Дораан-на келдим.*

Хар эрий ле бээр.

.....

Бо ном дур.

.....

Аалчын кээп тир.

.....

Онаалганы кылып ап тыр

.....

Эникти азырып ап тур.

.....

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



- *даа, -дыр.* – *дир, дүр, -тыр, -тир, -түр, -тур* деп артынчыларны мурнунда турар сөзүңге кыска шыйыгнан (-) холбап бижир.

Чижээ: *кижи-даа, аът-даа, ап-тур, чоруй-дур*

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Домактарны номчугар.

Ыштыг-даа бол, өө эки

Ырак-даа бол, эжи эки.

Ажыл иш-даа бүттү, өөвүске чанып-даа келдивис.

Аачам кээп-тир, мен-даа өөргеним кончуг.



2 Тодараткан сөстөрни ылгап бижип алгар.

.....

.....

.....



3 Сектиң орнунга -даа, -дээ, -на, -не деп артынчыларны кирип бижииш, номчугар.

Кат чимис быжа барды.

Малчыннарның малы семирген.

Бистиң чуртувуста хөлдөрни хөмнөрни

хамгаалаар бис. Бистер чылдың Улаанбаатарга баар бис.



4 Артынчыларны сөстөргө чиге холбап бижигер.

бичии → -ла
Ажылсак → -ле

эрий -даа өөмге -ла

Бо -даа улуг -ле

Онаалганы -ле аъттар -дээ

Эникти -ла көдээде -даа



Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Нарын чүве аттарын аразынга шыйыг каап бижиир. Олар ийи дазылдан тургустунар. Чижээ: Баян-Өлгий, аъш-чем, Алдын-оол,

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Чуруктарны кичээнгейлиг көрүп аттарын тып бижигер.



хара-кат
Беш-Богда
кызыл-кат

2 Үстүнде бижиин нарын чүве аттарыга домак чогаадып бижигер. Нарын чүве адын тып адаан шыйгар.

.....

.....

.....

.....

.....

3 Домактарда көвей сек орнунга таарыыр нарын чүве аттарын тып бижиирде, бижик демдектерин шын бижигер.

Хереглээр сөстери: кызыл-кат, Чиңге-Ховуда, Узун-Ой, Кызыл-Уруг, Доруг-Ала, Баян-Өлгий

.....бистиң аалывыс бар.

Бо чылындеп черге чайладывыс.

Мээң адажымны дээр.

Аймаавысты деп адаар.

Кат бышкандачыыр мен.

..... адым бар.

4 Сөстөрни нарын сөстөр кылдыр чиге холбагар.

Алдын Ак Хара даг

көл суг аржаан Балыктыг



Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Нарын чүве аттарын аразынга шыйыг каап бижиир. Олар ийи дазылдан тургустунар. Чижээ: Баян-Өлгий, аъш-чем, Алдын-оол,

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

- 1 Чуруктарны кичээнгейлиг көрүп, аттарын көзенектен тып бижигер.



Сарыг-ногаан
ак-шоокар
кызыл-сарыг



- 2 Сектиң орнунга бижиин сөстөр кандыг айтырыгга харылаттынарын боданып тургаш, таарыыр сөстөргө холбагар.

сарыг-ногаан
ак-шоокар
кызыл-сарыг

оът чайгалып тур.
аът мунар мен.
самагалдай чечек өзер.



- 3 Сөстөрнен нарын демдек аттарын тып, шын кылдыр бижигер.
Чижээлээрге: алдын – сарыг



Сарыг



алдын



ак



- 4 Номчууш, нарын сөстөрни тып, адаан шыйгар.

Кызыл-каттап чоруун мен. Олар дизип каан чинчилер кептиг. Харааты хемниң эриинде кызыл-хаак сырый үнген. Күзегге көжүп келирде, оът-сиген, ыяш-даш элбек болур. Дээдисте алдын-сарыг хүн бисти чылыдар. Аът-Баштыгга чайлаг чаагай болду. Хара-Дагга хар дүшпээн. Баян-Чүреkte кат-чимис, согана аң-мең элбек.



Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



С, т, к, ш, п деп үннен доостуун сөстөргө ажык үннен эгелээн кожумактарны немеп шын бижип өөрениир бис.
 Чижээ: мыс-мызым, аът-аъдым, тып-тывар

Кылып шыдаан болсаң



Дагын кылыр болсаң



деп демдегле.

1

Сөстөрни номчууш, үлегерге таарыштыр сөстөргө ажык үжүктөрнөн эгелээн кожумактарны немей бижигер.

Чижээ:
 тос-тозум
 Аът-аъдым
 Баш-бажым
 Кожумактарны немей бижиир сөстөр:
 Мыс, ас, тик, ок, пас, как, баш, эш, тып, кып

.....

.....

.....

.....

.....



2

Кожумак немей бижиин сөстөргө делгереңгей домак чогаадып бижигер.

Чижээ: кыш-кыжын
 Кыш болса чылдың дөрт үезиниң бирээзи болур.
 Кыжын оолдар, уруглар хар, дошка чуңгулап ойнаар.

.....

.....

.....

.....

.....



3

Номчууш (з, д, г, ж, в үжүктөн доостуун) сөстөрниң дазылын тываакай.

тывызык, аъдым, каъды, садыг, багыыр, өдер, эдер, садар

.....

.....

.....

.....



Өөреникчинин ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



С, т, к, ш, п деп үннен доостуун сөстөргө ажык үннен эгелээн
кожумактарны немеп шын бижип өөрениир бис.

Чижээ: мыс-мызым, аът-аъдым, тып-тывар

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1

Сөстөрни номчууш, үлеерге таарыштыр сөстөргө ажык үжүктөрнөн
эгелээн кожумактарны немей бижигер.

Чижээ:

күс- күзүн

эт-эдим

даш-дажаар

Кожумактарны немей бижиир сөстөр:

Кыс -

Час -

дыт -

ыт -

так -

сык -

үш -

кеш -

хап -

сып - -

2

Кожумак немей бижиин сөстөргө делгереңгей домак чогаадып бижигер

Чижээ: кыс-кызым

Кыс кижилер уран шевер, чараш болур.

Кызым, чараш уруг.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3

Номчуп алгаш, з, д, г, ж, в үжүктөрнөн солуп бижиин дазыл сөстөрни
тываакай.

тывар, тевер, сыгар, чажар, сагыыр, дүжээр, көгер, дузаар, багыыр,
садар, кагар, тигер, казар, адар, ажар,

.....

.....

.....

.....

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:Чыл ай хүн



- Чүве аттары көвейниң болгаш чаңгыстың санынга өскерлиир. Чаңгыстың саны: кым? чүү? - оол, лавшак, Көвейниң саны: кымнар? чүлөр? – оолдар, лавшактар
- - лар, - лер, -нар, -нер, -дар, -дер, -тар, -тер кожумактарны сөстөргө немеп көвейниң санында чүве аттарын шын бижип өөрениир бис.

Кылып шыдаан болсаң



Дагын кылыр болсаң



деп демдегле.

- 1 Сөзүглелде көвейниң санында сөстөрни бижииш, кезектерге чара бижигер. Чижээ: артыштар → артыш-тар

Кыш дүшкен. Ховулар, шөлдер, даглар, тайгалар, аргалар кылын харнан шыптынган. Хемнерниң суу доңган. Ыяштарның калбылары чок. Шивилер, пөштер ногаан хевээр.

- 2 Тодараткан сөстөргө айтырыг каап харыылап аайткар.

Ол сөстөрниң айтырыглары:

3 Чурукка сөстөрни чиге холбааш, ол сөстөрниң тыва аттарын бижигер.



1.хурга

2.ишиг



3.тугал

4.унага



5.Ухэр

6.Ботго



7.Морь

8.Тэмээ



9.Хонь

10.Ямаа



- 4 Сөстөрни номчууш, айтырыгга харыылап, көвейниң санынга өскертип бижигер. Аът – (чүү?) - (чүлөр?)

Теве – (чүү?) - (чүлөр?)

Хой – (чүү?) - (чүлөр?)

Тал – (чүү?) - (чүлөр?)

Өг – (чүү?) - (чүлөр?)

Өөреникчинин ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



- Чүве аттары көвейниң болгаш чаңгыстың санынга өскерлиир. Чаңгыстың саны: кым? чүү? - оол, лавшак, Көвейниң саны: кымнар? чүлөр? – оолдар, лавшактар
- - лар, - лер, -нар, -нер, -дар, -дер, -тар, -тер кожумактарны сөстөргө немеп көвейниң санында чүве аттарын шын бижип өөрениир бис.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Чурукта амытаннарның аттарын бижигер.



Handwriting practice lines with a vertical line for starting the word.

2 Бижиин сөстөригери көвейниң санынга өскертип бижигер.

Чижээлээрге: кас – кастар, от – оттар, аң - аңнар

Handwriting practice lines with a vertical line for starting the word.

3 Домакта чүве аттарын тыпкаш, адаан шыйгар. Көвейниң санынга өскертип бижигер.

Хураан бажын дозуп чордуvus. Авам тон даараар. Угбам инээн сагды. Күзүн ыяш тарыдывыс. Менде солун ном бар. Башкының аайткан кичээли солун болду.

4 Сөстөргө көвейниң сан кожумаан немеп бижигер.

Ном.....	Чүве.....	Кино.....
Арзылаң.....	Кажык.....	Хой.....
Трактор.....	Серээ.....	Будук.....
Дуңма.....	Аача.....	Хирээ.....
Даг.....	Өг.....	Диң.....
Сава.....	Куш.....	Тон.....
Аяк.....	Карак.....	Кыш.....
Өөр.....	Хымыш.....	Сан.....

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:Чыл ай хүн



Чүве аттарының кым? кымның? кымга? кымны? кымда? кымнан? кым куду? чүү? чүнүң? чүге? чүнү? чүде? чүнен? чүү куду? дээн айтырыгларга харыылаттынып, падежке өскерлиир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Номчууш, домакта сектиң орнунга таарыыр сөстү бижигер.

Кым? хой кадарып тур.

Аянага

Кымның? тону чараш.

Аяна куду

Кымга? чагаа бижидим.

Аянада

Кымны? өөмгө чаладым.

Аянанан

Кымда? көвей чылгы бар

Аяна

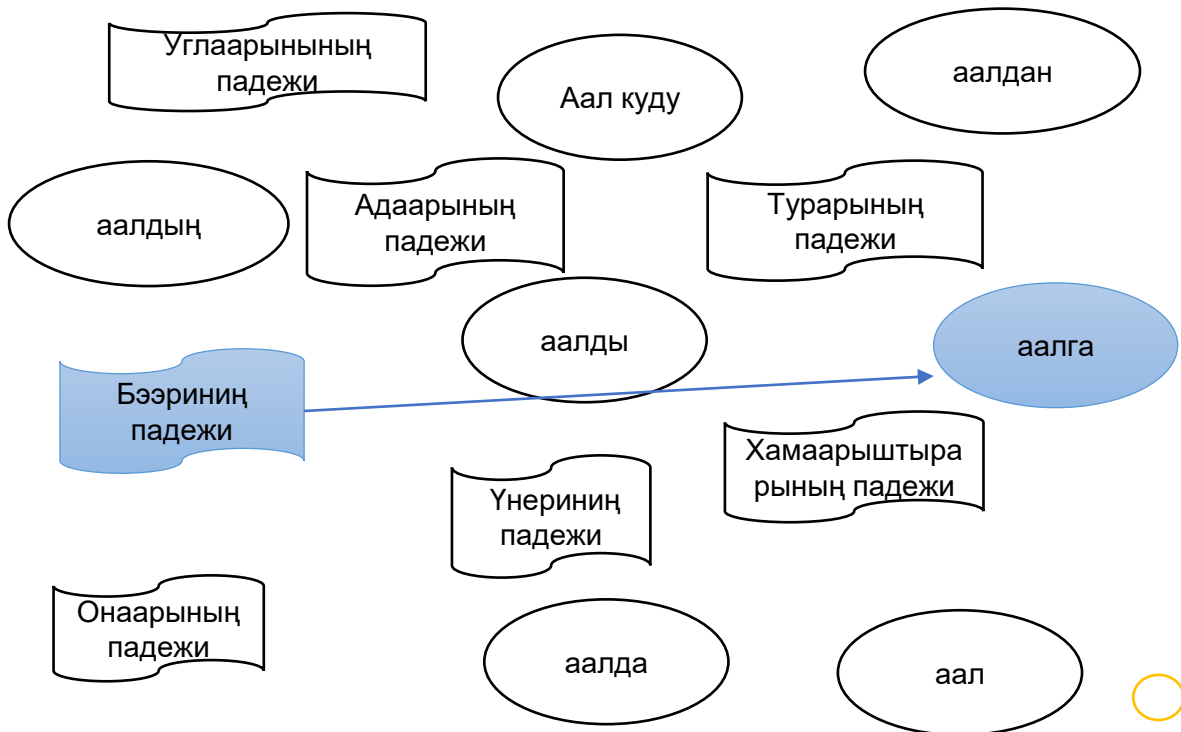
Кымнан? чалалга алдым.

Аянаның

Кым куду? баар бис.

Аянаны

2 Сөстөрни падежтерге холбап, дөөй өңнернен будугар.



3 Адаарының падежинде сөстөргө домак чогаадып бижигер. Аал, инек

Handwriting practice lines for the words 'Аал' and 'инек'.

Өөреникчинин ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Чүве аттарының кым? кымның? кымга? кымны? кымда? кымнан? кым куду? чүү? чүнүң? чүге? чүнү? чүде? чүнен? чүү куду? дээн айтырыгларга харыылаттынып, падежке өскерлиир.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

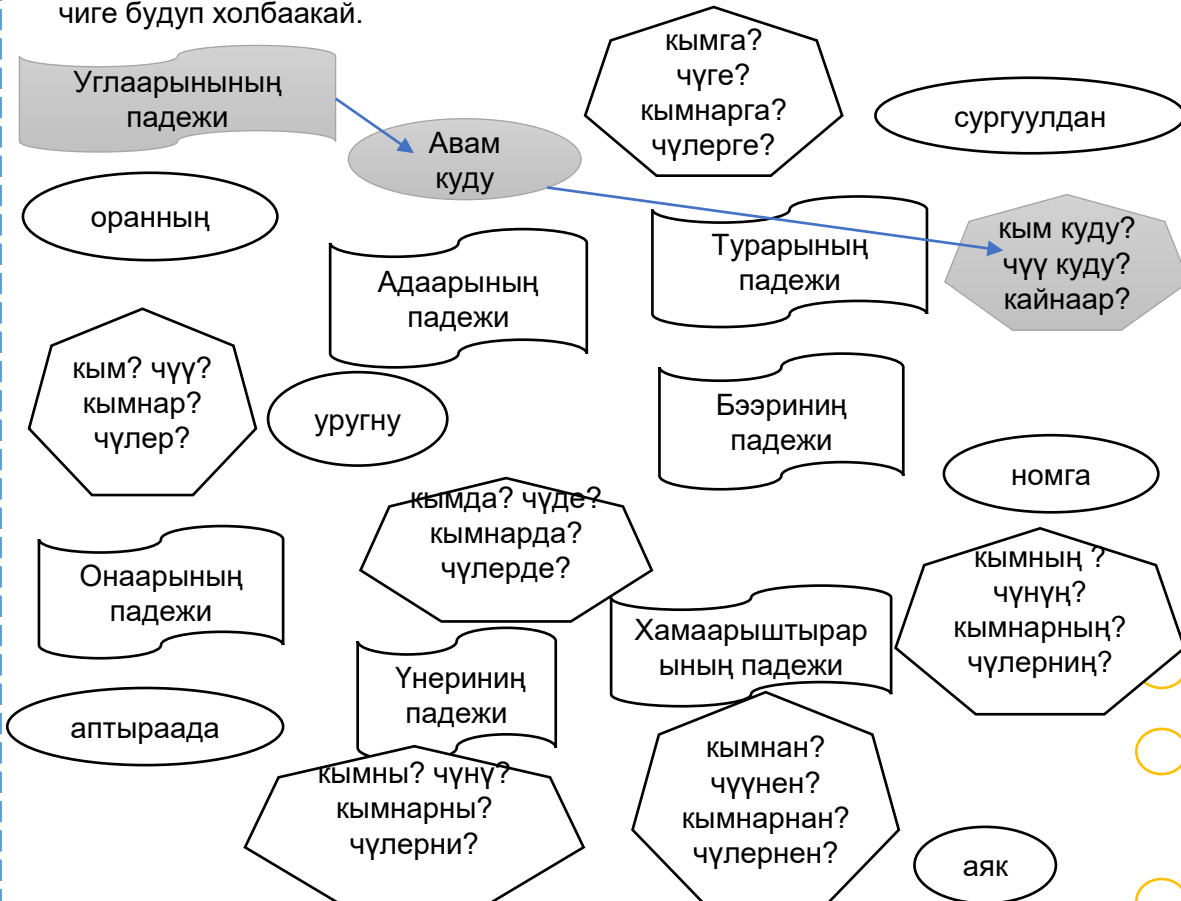
деп демдегле.

1 Номчууш, домакта сектиң орнунга артындаагы сөстөрнен таарыыр сөстү бижигер.

Соңкум дужунда чүү? бар.
 Чазын чүнү? тарыын мен.
 Мен чүге? дуралыг мен.
 Чүнүң? өңнери чараш.
 Ховаган чүде? хонуп алды.
 Чүү куду? барып кел.
 Ховаган чүнүнен? ужа барды.

чечекте
 чечектен
 чечекти
 чечек
 чечектиң
 чечекке
 чечек куду

2 Айтырыгларны, оларга харыылаттынар сөстөрни падежтерге дөөй өңнернен чиге будуп холбаакай.



3 Сөстөрни бээриниң падежинге өскерттип бижигер. Оларга домак чогаадып бижигер.
 арзылаң -
 оран -
 аяк -

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Демдек аттары домакка чүве аттарынга хамааржып чоруурун билип алыр бис. Чижээ:

Изиг чай болду. (изиг- кандыг? (демдек ады), чай- чүү? (чүве ады))

Бо чараш уруг. (чараш- кандыг (демдек ады), уруг-чүү? (чүве ады))

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Чуруктарның адаанда сөстөрни номчугар.



Кызыл чечек



Ак чечек



Алдын хүн

2 Сөстөрни бижииш, кандыг деп айтырыгга харылаттынар сөстөрниң адаан шыйгар.

Handwriting practice lines with a grid pattern.

3 Чүвелерниң демдээн көргүскен сөстөрни тыпкаш, чүвелерниң аттарынан кады бижигер. *Чижээлээрге: аяс хүн*

..... даглар чигир
..... ай суг
..... өг чимис
.....харандаа оол
..... ном уруг

4 Үлегер сөстөрде демдек аттарын адаанан шыйгар. Үлегер сөстү шээжилеп алгар.

**Эки аътка ээ көвей,
Эки кижиге эш көвей.**

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:Чыл ай хүн



Демдек аттары домакка чүве аттарынга хамааржып чоруурун билип алыр бис. Чижээ:
Изиг чай болду. (изиг- кандыг? (демдек ады), чай- чүү? (чүве ады))
Бо чараш уруг. (чараш- кандыг (демдек ады), уруг-чүү? (чүве ады))

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Чуруктарны адааш, адаанда сөстөрни номчугар.



сап - сарыг диш



үттүг - блок



чаглыг - эът

2 Сөстөрни бижиш кандыг? чүлүг? деп айтырыгга харылаттынар сөстөрниң адаан шыйгар.

Handwriting practice grid consisting of four columns and several rows of horizontal lines.

3 Адаанда сөстөрни кезектерге чара бижигер.

Чечектиг	тоолайлыг
Тооруктуг	арынныг
Сүттүг	шөлдүг
Тенниг	оттуг
Эъттиг	чимистиг

Чүве аттарынга -ныг, -ниг, -нуг, -нүг, -тыг, -тиг, туг, -түг, -дүг дээн кожумактарны немээрге, демдек ады тургустунар.

4 Тывызыкты номчууш, чүвелерниң демдээн көргүзер сөстөрни ылгап бижигер.

Тывызык
Дөңгүр кара бугам чүс бүүректиг. (тоорук.)

.....
.....

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Сан ады домакка чүве аттарыңга хамааржып чоруурун билип алыр бис.

Чижээ:

Мында чүс чүс кижичыылган. (каш кижичыылган? - чүс чүс кижичыылган)

Бис үш дугаар ангиниң өөреникчизи бис.

(каш дугаар ангиниң - үш дугаар ангиниң)

Кылып шыдаан болсаң



Дагын кылыр болсаң



деп демдегле.

1 Номчугар.

Тыва сургуул

Баян- Өлгий аймактың Цэнгэл сумуннуң Тыва сургуулу 1991 чылдың 11 айның 11 хүнү тургустунган. Тургустунганнан бээр 30 чыл боп, 30 чылдың төөгүлүг болган. 2021 – 2022 өөрөдиге чылында 28 башкы, 250 өөреникчи, 19 ажылдакчылыг болду. Мен үш дугаар ангиде өөренип турар мен. Мээң ангимде 25 өөреникчи бар. Ном саңында муң-муң номнар бар.

2 Цифрнен бижиин сөстөрни тыпкаш, үжүктөрнен бижигер.



3 Адаанда сөстөрни кезектерге чара бижигер.

Үш дугаар, чедиги, он дугаар, он үшкү

.....

Сан аттарыңга -гы, -ги, -ки, -ку дээн кожумактар немежип дугаар сан ады болур.

4 Тывызыкты номчууш, харыызын тып бижиирде, сан адын тып, адаан шыйгар.

Алдын теректиң
 Адыры он ийи
 Үнген бүрүзү
 Үш чүс алдан беш

Өөреникчинин алы:

Эгелээн:чыл ай хүн



Сан ады домакка чүве аттарынга хамааржып чоруурун билип алыр бис.

Чижээ:

Мында чүс чүс кижичи чыылган. (каш кижичи? - чүс чүс кижичи)

Бис үш дугаар ангиның өөреникчизи бис.

(кашдугаар ангиның- үш дугаар ангиның)

Кылып шыдаан болсаң



Дагын кылыр болсаң



деп демдегле.

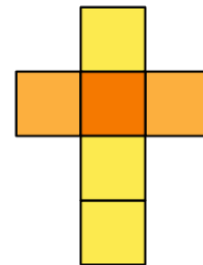
1 Чурукта чүвелерни санааш, адаанга сөстөрни бижигер.



..... куб



..... ном



.....дөрбелчин

2 Сан аттарын үжүктер кылдыр бижиирде, айтырыгга харыылагар.

- 1. 2-ге 3-тү кадарда, 5 болур.
- 2. 3 дугаар ангиде өөрениир мен.
- 3. 100-тен 50-ни казыырда, каш болур?



3 Адаанда сөстөрни номчугар.

Чааскаан, сезелээн, тозалаан, оналаан, иелдирзи, үжелдирзи, дөртелдирзи, иелээн, үжелээн, дөртелээн, бежелээн, алдалаан, чедилээн, бежелдирзи, алдалдырзы, чеделдирзи, сезелдирзи, тозалдырзы, оналдырзы

4 Тывызыкты номчууш, харыызын тываакай. Сан аттарын тып, бижигер.

Алын-Хөлдүң ортузунда

Адыр сандан ыяштың будуу он ийи

Будук санында үжен кушкаш


Кушкаш бүрүзүнүң аксында чээрби дөрт тараа. (.....)

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Чүве ады, сан ады, демдек адын утка аайынан бөлүктөп, ылгап билир мен. Демдек адының чоок болгаш удурланышкак утказын, нарын демдек аттарын шын бижирин билир мен. Оларга сөс каттыжыышкынын, домак чогаадып шыдаар мен. С, т, к, ш, п деп үннернен доостуун сөстөрни шын бижир мен.

Чөп кылган болсаң , дагын кылыр болсаң  деп демдегле.

1 Сөстөрни утка аайынан бөлүктөп бижигер.
Бежен беш, оран- чурт, ноп-ногаан, хек, ийи дугаар, тозалаан, бедик

Сан аттары:

Демдек аттары:

Чүве аттары:

2 Чиге холбагар. Бижик демдээн чиге каггар.

Өшкүлерим	көк көк	камныг эдилээр	<input type="radio"/>
Беш Богда	чылгы	анайлыг	<input type="radio"/>
Чечек кыс	кылын кылын	чүгүрүк	<input type="radio"/>
Доруг	номун	харлыг доштуг даг	<input type="radio"/>

3 Нарын демдек аттарының удурланышкак утказын тыпкаш, оларга домак чогаадып бижигер.
Хап-хара, соп-соок, ак-шоокар, шып-шыырак
.....
.....

4 Сөстөргө кожумактарны частырыг чок, частырыглыг бижиинин ылгап бижигер. Тосан, тозан, үжен, үшен, багтаар,бактаар, өсер, өзер, аътым, аъдым,сыпка, сывы,
Частырыг чок сөстөр: Частырыглыг сөстөр:
.....
.....
.....
.....

5 Домакка сөстөрни утказынга таарыштыр частырыг чок бижигер.
Ажыглаар сөстери: *чып-чырык, бызаазын, кызыл, сарыг, оошку, өң-өң, тозан беш,*

Мээң эжем ... Чаштыг. Арга иштинде,,, чечектер өскен. Айның херели Хүрең кунажын инек
..... эмсип тур.

6 Сөстөрнен шын домак тургускар.
аъдымны, Доруг, кады хоюмну, аачамнан, чоруун мен. мунуп алгаш, кадарып
.....
.....

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Кылыг сөзү домакка чүве аттарыңга холбажып чоруурун билип алаакай.

Чижээ: Мен садыгнан тоолдуг солун номну садып алдым.

- Чүнү кылган? - Садып алган.
- Чүнү садып алган? - Номну (ч.а) садып алган (к.с).

Кылып шыдаан болсаң



Дагын кылыр болсаң



деп демдегле.

1

Чурукту көргөш,
кижилер чүнү
кылып турарын
айткар.



2

Чурукта кижилерниң кылдыныын илереткен канчанган? канчап тур? канчаар? деп айтырылгарга харылаттынар сөстөрни бижигер.

Handwriting practice lines for question 2.

3

Адаанда кижии амытаннарның кылдыныын илередип бижигер:



хэрээ



Чижээлээрге: Карган ужар, гаагылаар, ыяшка хонар, чемнениир, соктаар ...

Handwriting practice lines for question 3.

4

Көвей сектиң орнунга кижилерниң болгаш чүвөлөрниң кылдыныын көргүзөр сөстөрни бижигер. Үлегери: Аачам чылгызын (канчап тур?)

Аачам чылгызын кадарып тур.

Авам инектерин (канчап тур?)

Булут адаанда куштар (канчап чор?)

Хемниң суунда аңгырлар (канчап чор?)

Өөреникчинин алы:

Эгелээн:Чыл ай хүн



Кылыг сөзү домакка чүве аттарыңга холбажып чоруурун билип алаакай.
Чижээ: Мен садыгнан тоолдуг солун номну садып алдым.

- Чүнү кылган? - Садып алган.
- Чүнү садып алган? - Номну (ч.а) садып алган (к.с).

Кылып шыдаан болсаң



Дагын кылыр болсаң



деп демдегле.

1

Чурукта
кижилер
чүнү кылып
турарын
аайткаар.



2

Чурукта кижилерниң кылдыныын илереткен канчанган? канчап тур?
канчаар? деп айтырылгарга харыылаттынар сөстөрни бижигер.



3

Беш чүзүн малдың кылдыныын илередиир сөстөрни көзенекке ылгап
бижигер.

Майлаар, буйлаар, киштээр,
маңнаар, чыраалаар,
дайнаныыр, бызаалаар,
тойгылаар, тывылаар,
саяглаар, мөөрээр, дешкилээр,
халдыыр, тевер, үскүлежиир,
кулуннаар, шураар, хояр, үзер



Теве	Инек	Аът	Хой	Өшкү



4

Үлегер сөстү номчууш, чүвелерниң адын, демдээн, санын, кылдыныын
көргүзөр сөстөрүн ылгап бижигер. Утказын билип алгаш, шээжилеп алгар.

**Билээ чоон бирни тиилээр,
Билии улуг муңну тиилээр.**



Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Кылыг сөзү үш үелиг. 1. амгы үе 2. келир үе 3. эрткен үе.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Домактарны номчууш, үелерге чиге холбагар.

Моол дылды
өөренип тур мен.

Моол дылды
өөрениир мен.

Моол дылды
өөренген мен.

Келир үе

Амгы үе

Эрткен үе

Бижидим.

Бижиир мен.

Бижип тур мен

2 Кижилер чүнү кылып, кандыг шимчээшкин кылып турарын айткар.
Чуруктарга домак чогаадып бижигер.



- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

3 Бижиин домагарны келир үеге өскертип бижигер.

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

4

Башбаатыр шүлүктү
номчууш, доктаадып алгар.
Кылыг сөстөрүн адаан
шыйгаш, кай үени
көргүскенин үстүнге
бижигер.

Башбаатыр балыктаар
Бажы курлуг малдаар
Ортаа мерген от кыпсыыр
Уваа-Шээжең уран шевер
Бичии Мерген бижик көөр
Кылбас тутпас чүвези чок
Кызыл маадыр алышкылар.

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Кылыг сөзү үш үелиг. 1. амгы үе 2. келир үе 3. эрткен үе.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Домактарны номчууш, үелерге чиге холбагар.

Чурук чуруур мен.

Хар чаап тур.

Мал семирген.

Эрткен үе

Амгы үе

Келир үе

Коңга ыытады.

Кыш болур.

Тон даарадым.

2 Кижилер чүнү кылып, кандыг шимчээшкин кылып турарын аайткар. Чуруктарга домак чогаадып бижигер.



- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

3 Дазыл, кожумак, үелерни ажыглап, кылыг сөстөрнен тургускар.

ган	дим	дим	аар
кел	чор	өөр	дум
даара	бижи	уур	дүм
чуру	мун	ген	тур

.....

4 Кылыг сөзү каш үелиг? Шын харызын тыпкаш, адагар.

- а. Дөрт үелиг
- б. Үш үелиг
- в. Көвей үелиг

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Кылыг сөзүнүң амгы үези ыяк ам хоочу боп турар үеде боп турар кылдыныгны илередин билип алаакай.

Чижээзи: номчуп тур мен, номчуп тур сен, номчуп тур, номчуп турлар, номчуп турар мен, номчуп турар сен, номчуп турар бис, номчуп турар силер, номчуп турарлар. (канчап тур? чүнү кылып тур? канчап турар? чүнү кылып турар?)

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1

Домактарны номчугар.



Ойнап тур мен.
Ойнап тур сен.
Ойнап тур.
Ойнап тур бис.
Ойнап тур силер.
Ойнап тур.
Ойнап турлар.



2

Көр, дыңна деп сөстөрни айтырылгарга харыылаттынар кылдыр өскертип бижигер.

Канчап тур мен?

Канчап тур сен?

Канчап тур?

Канчап тур бис?

Канчап тур силер?

Канчап тур?

Канчап турлар?



3

Адаанда домакты делгередип чогаадып бижигер.

Кадарып турар мен.

Кадарып турар сен.

Кадарып турар.

Кадарып турар бис.

Кадарып турар силер.

Кадарып турарлар.



4

Аптыраазында деп сөстүң үжүктөрүнөн кылыг сөстөрүн чогаадып бижигер

.....



Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Кылыг сөзүнүң амгы үези ыяк ам хоочу боп турар үеде боп турар кылдыныгны илередиирин билип алаакай.

Чижээзи: номчуп тур мен, номчуп тур сен, номчуп тур, номчуп турлар, номчуп турар мен, номчуп турар сен, номчуп турар бис, номчуп турар силер, номчуп турарлар. (канчап тур? чүнү кылып тур? канчап турар? чүнү кылып турар?)

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Домактарны номчугар. Кылыг сөзүнүң үезин тодараткар.



Бөмбүк ойнап тур мен.
 Бөмбүк ойнап тур сен.
 Бөмбүк ойнап тур.
 Бөмбүк ойнап тур бис.
 Бөмбүк ойнап тур силер.
 Бөмбүк ойнап тур.
 Бөмбүк ойнап турлар.



2 Бодан, эшти деп сөстөрни айтырыгларга харыылаттынар кылдыр өскертип бижигер.

Канчап тур мен?

Канчап тур сен?

Канчап тур?

Канчап тур бис?

Канчап тур силер?

Канчап тур?

Канчап турлар?



3 Домакты амгы үеге өскертип бижигер.

Бижик бжиир мен.

Бодалга бодаар мен.

Чурук чуруур мен.



4 Домакта частырыгны тып, шын кылдыр бижип алгар.

дүүн хар эрип тур

мен эртен чоруун мен

дуңмам чап-чаа ыглаар



Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:Чыл ай хүн



Кылыг сөзүнүң эрткен үези чугаа, хоочунуң мурнунда болган кылдыныгны илередиир.

Чижээзи: Чүнү кылган? - алган мен, алган сен, алган, алган бис. (канчанган? чүнү кылган? канчалды? чүнү кылды?)

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Домактарны номчууш, утказын хоочулашкар. Кажан болган болушкун ирги?

Бис эртен эрте турдувус. Аяс хүн болду. Харлыг меңгилиг даглар көстүп келди. Аян чорукчулар ынаар баар деп белеттенди.

2 Кылыг сөстөрүн айтырыгларга харыылаттынар кылдыр өскертип бижигер. тур, кел, белеттен

Канчалдым?

Канчалдың?

Канчалды?

Канчалдывыс?

Канчалдыгар?

Канчалдылыр?

3 Адаанда чурукту көрүп тургаш, канчалды деп айтырыгга харыылаттынар кылдыр кылыг сөстөрүн бижигер



Канчалды?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4 Бижиин сөстөригерге домак чогаадып бижигер.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:Чыл ай хүн



Кылыг сөзүнүң эрткен үези чугаа, хоочунуң мурнунда болган кылдыныгны илередиир.

Чижээ: Чүнү кылган? - алган мен, алган сен, алган, алган бис.
(канчанган? чүнү кылган? канчалды? чүнү кылды?)

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

- 1 Домактарны номчугар. Кылыг сөстөрүн тыпкаш, адаан шыйып, үезин тодараткар. Чижээ: ужуп келген - КУ (келир үе)

Сугнуң куштары изиг ораннарнан ужуп келген. Бир дугаарында делдигеннер келген. Ооң соонда аңгырлар, дуруяалар дээш көвей куштар келгилээн. Бистер куштарны ужуп чоруунун көргөн бис. Ол куштар янзы-бүрүнөн ыттап турганнар.

- 2 Сөстөрүни кандыг айтырыгга харыылаттынарын бижигер.

Мунган	өөренген мен
чыраалаан	өөренген сен
чоруй барган	өөренди
өөргөн мен	өөренген бис
билген бис	Өөрөнгеннер
номчуун мен	

- 3 Үстүнде кылыг сөстөрүни кирип тургаш, домак чогаадып бижигер.

Blank handwriting practice lines with diagonal guides.

- 4 Сөстөрүни чүнү кылган? деп айтырыгга харыылаттынар кылдыр өскертип бижииш, домак чогааткар: *хоочула, тут, көр*

Blank handwriting practice lines with diagonal guides.

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:Чыл ай хүн



Чугаа хоочу болган соонда болур кылдыныгны илередиир сөстөр кылыг сөзүнүң келир үези болур.

Чижээ: кадарар мен, кадарар сен, кадарар, кадарар силер, кадарар бис (канчаар? чүнү кылыр?)

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

- 1 Домактарны номчууш, утказын хоочулашкар. Кылыг сөзүнүң кай үезин көргүзүп турарын аайткар. Кай одурда домактар келир үени көргүзүп турарын тыпкар.

Номчуун мен.

Номчуур мен.

Номчуун сен.

Номчуур сен.

Номчуун.

.....үе

Номчуур.

.....үе

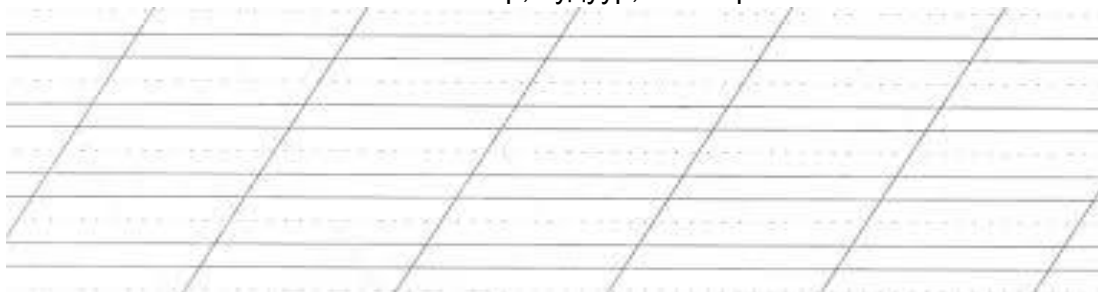
Номчуун бис.

Номчуур бис.

Номчуун силер.

Номчуур силер.

- 2 Үстүнде бижиин сөстөргө дөйлөштүр кылыг сөстөрүн өскертип бижигер. баар, будуур, каттаар



- 3 Айтырыгларга харыылаттынар сөстөрүни тып, шын кылдыр бижигер. Домактар тургускар.

Кым?

Канчаар?

.....

Чүү?

Канчалды?

.....

Кымнар?

Канчап турган?

.....

Чүлөр?

Канчаар?

- 4 Үлегер сөстү номчууш, кылыг сөстөрүниң үезин көргүзөр сөстөрүни ылгап бижигер.

Шевер кижини мактадыр,
Чевен кижини бактадыр.

.....

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:Чыл ай хүн



Кижилер домактың дузазынан харылзажыыр. Сөзүглел утка аайынан холбаалыг домактарнан тургустунар. Утка аайынан холбаалыг домактарны тургузуп, сөзүглел чогаадып өөрениккей!

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

- 1 Чуруктарны кичээнгейлиг көрүп, чүнүң дугайында чурук болурун хоочулажып, айтырыгларны номчугар.



1. Чурукта чүнү көргүскен?
2. Кымнар, чүлер бар?
3. Чурукка ат берип аайткар.
4. Кым, чүнү кылды?
5. Чылдың кай үезин көргүскен?

- 2 Үстүнде айтырыгларның харызын домак кылдыр чогаадып бижигер.

Blank handwriting practice lines with a grid pattern.

- 3 Домактарны утказын билип хоочулашкаш, болушкуннуң дес дараазын тываакай. Төгериктің иштинге дугаарын бижигер.

- Улуг чаштыг кырганнарга ак, көк хадак тудуп золгужар бис.
- Ааршы, курут, бууза, боорзак, ужа төштү белеттээр.
- Бүдүү хүнү бүгү-ле чүүл элбек чагай турар ужурлуг.
- Аъш-чемниң дээжизин алдай дээдиске өргүп чалбарыыр.

- 4 Чечен сөстү номчууш, утказын хоочулашкар. Шээжилеп алгар.

Эки хептиг чоргуже,
Эки аъттыг чор.
Эки аъттыг чоргуже,
Эки аттыг чор.

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:Чыл ай хүн



Кижилер домактың дузазынан харылзажыыр. Сөзүглел утка аайынан холбаалыг домактарнан тургустунар. Утка аайынан холбаалыг домактарны тургузуп, сөзүглел чогаадып өөрениккей!

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1 Чурукту көргөш, айтырыгларны номчугар.



1. Чурукта чүнү көргүскөн?
2. Кымнар, чүлөр бар?
3. Чурукка ат берип аайткар.
4. Кым, чүнү кылды?
5. Чылды кай үезин көргүскөн?

2 Үстүнде айтырыгларның харызын домактар кылдыр бижигер.



3 Домактарны номчуп, утказын хоочулашкаш, болушкуннуң дес дараазынан бижигер. Төгериктиң иштинге дугаарын бижигер.

- Чылгыда белерни хавырып алдывыс.
- Хула бениң чаваазы чааш, чүгүрүк аът болур кептиг.
- Чавааны агам, даайым бистер өөредип алдывыс.
- Хула бе кулуннаан.

4 Сөстөрниң орнун тыпкаш, үлегер домакты чогаадып алгар. Шээжилээкей.

тургузуп болур эртине дагны Эви келзе

.....

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Медээ домааның сооңга улуг сек (.), айтырыг домааның сооңга айтырыг демдээ (?), кыйгырыг домааның сооңга кыйгырыг демдээн (!) каар.

Төнген утканы илередип турар харылзаалыг сөстөр домак болур. Утка аайынан холбаалыг домактарнан сөзүглел тургустунар.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1

Чуруктарны көрүп, адаанда домактарга таарыштыр холбагар.



Бо санны кым бодаар?



Тамыкы тыртып болбас!



Чечен чурук чуруп тур.

2

Номчугар. Домактарны айтырыг, кыйгырыг, медээ домааның кайсы дээрин демдеглегер.

Чижээ: -Дыштанылга хүнүнде чүнү кылыр сен? (айтырыг домаа)

- Дошка барып конькилээр мен.
- Каяа конькилээр сен?
- Хомду хеминиң кылаң дожунга барып ойнаар мен.
- Сеннен өске кымнар баар?
- Аяс, Чечек, Көк-оолдар баар.
- Дуңмаң баар ба?
- Баар, сен база барнан. Төөзүвүс бараакай!

3

Үстүнде ийи кижиниң хоочузун дөөйлештирип, чайгы дыштанылга дугайында домактарны чогаадып бижигер.

Blank lines for writing the dialogue.

4

Тывызыкты номчууш, өөгерде кижилерге тыптыргар. Тывызыкты айтырыг, кыйгырыг домаа кылдыр ескертип бижигер.

Алдынын алдым,
Аптыраазын кагдым. (чилиг соп чири)

Blank lines for writing the dialogue.

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:Чыл ай хүн



Медээ домааның сооңга улуг сек (.), айтырыг домааның сооңга айтырыг демдээ (?), кыйгырыг домааның сооңга кыйгырыг демдээн (!) каар.

Төнген утканы илередип турар харылзаалыг сөстөр домак болур. Утка аайынан холбаалыг домактарнан сөзүглел тургустунар.

Кылып шыдаан болсаң

+

Дагын кылыр болсаң

-

деп демдегле.

1

Чуруктарга домактарны таарыштыр чогаадып бижигер.

1. Айтырыг домаа



2. Медээ домаа



3. Кыйгырыг домаа



2

Домактарга утказын таарыштыр сөстөрни кирип бижигер. Кирип бижиир сөстөр: он, кымның, изиг байырын.

Бир чыл ийи айлыг.

Бо ному?

Эргим хүндүлүг байшкылыр силерге башкылар хүнүнүң

..... чедирээкей!

3

Сөстөрниң орнун солуп, домактарны чиге тургускар.

1. тэмцээни Заалга болду хүреш
2. Көвей девип бөге үндү
3. шүүлген Хүрешке бөге шыырак Мерген-оол
4. хүрежип өөрениккей! Тыва оолдар
5. Бөгүн шүүлген кым? бөге

4

Тывызыкты номчууш, өөгерде кижилерге тыптыргар. Тывызыкты айтырыг, кыйгырыг домаа кылдыр өскерттип бижигер.

Кежээ келир

Эртен чанар (өреге)

.....

Өөреникчиниң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Чүве ады, сан ады, демдек адын ылгап билир мен. Чүве аттарын падежке өскерттип шыдаар мен.

Чөп кылган болсаң , дагын кылыр болсаң деп демдегле.

1 Сөстөрни утка аайынан бөлүктөп бижигер.

Ажылчын, машин, карган, эмчи, трактор, дуруяа, бора-кушкаш, башкы, онгуца, малчын, чылгычы, делдиген

Куштар аттары:

Машин, техник аттары:

Кижилерни адаан сөстөр:

2 Чиге холбагар.

Эмчилер

кым?

эдер.

Малчыннар

чүү?

эмнээр.

Чылгычы

кымнар?

малдаар.

Хек

кымнар?

өөредиир.

3 Демдек аттарының удурланышкак утказын тыпкар. арыг, бичии, үүр, кырган

.....

4 Сөстөрни падежтерге өскерттип бижигер. домак, авам

.....

5 Домакта сан аттарын сөстөр кылдыр бижиирде, аянныг чараш бижигер.

Мээң эжем 1962 чылда төрүттүнген. Көвей ажы төлдүг. 3 уруг, 5 оолдуг. Мен 8 чаштыг мен. Бис 25 шуудай аргасын чыгдывыс.

.....

6 Сөстөрни ажыглап тывызык тургускар. Дөрт, дөрт, алышкы, чүзүн

.....

Өөреникчиңиң ады:

Эгелээн:чыл ай хүн



Кылыг сөзүн үелерге өскертип билир мен.

Чөп кылган болсаң , дагын кылыр болсаң  деп демдегле.

1 Домактарга бижик демдектерин чиге каггар. (?, !, .)

Сен каш чаштыг сен

Эки өөрениикей

Чанган куштар ужуп келди

2 Айтырыгга харыылап, домактарнан чогаадып бижигер.

кым? канчап тур?

.....

кым? канчаар?

.....

кымнар? канчаар силер?

.....

кымнар? чүнү кылып тур?

.....

3 Кылыг сөстөрүн бөлүктөп бижигер.

Чуруп тур мен, чурудум, чуруур мен, баар мен, мунуп тур мен, дузалаар мен, өөрөткөн, шээжилээр, чайлаан.

1. Амгы үе:

2. Келир үе:

3. Эрткен үе:

.....

4 Сөстөрүни углаарының, онаарының падежинге өскертип бижигер.

шуудай, өреме, аргамчы, дерги,

.....

.....

.....

5 Сан аттарын өскертип аянның чараш бижигер. Домактан чогааткар.

Өскертиир сөстөр: беш, бир

Чижээ: үш үжелээн үжен

.....

.....